

Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR,
Praha 8, Dolejškova 3

Mikroskopie skenovací sondou I

Scanning Probe Microscopy (SPM)

Základní techniky

Pavel Janda

Odd. elektrochemických materiálů

<http://www.jh-inst.cas.cz/>

<http://www.jh-inst.cas.cz/~janda>

pavel.janda@jh-inst.cas.cz

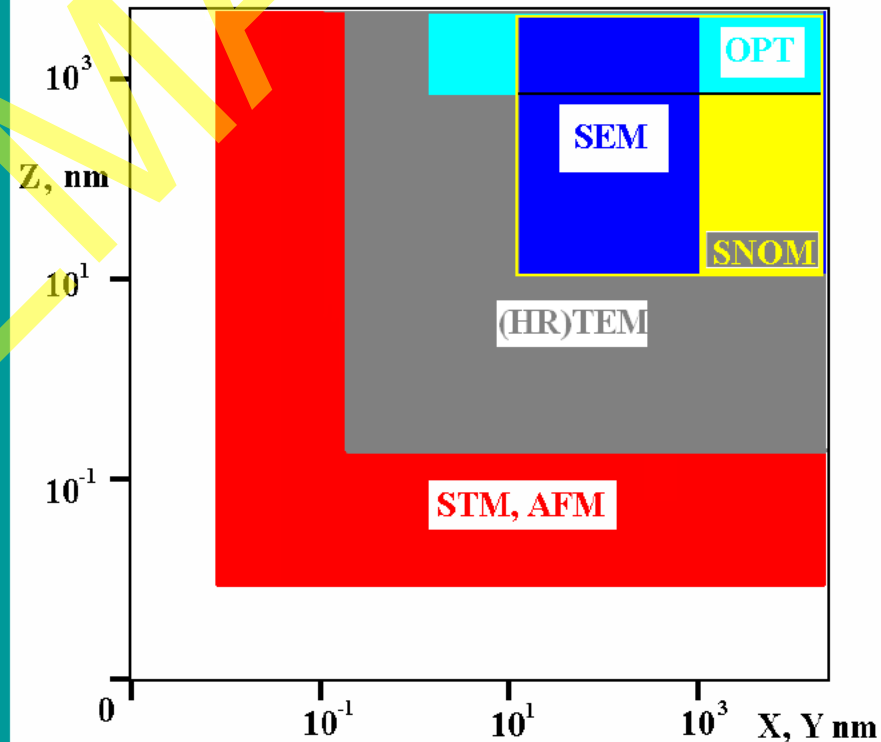
Mikroskopické metody/rozlišení

SNOM: Scanning Near-field Optical Microscopy
(Skenovací optická mikroskopie blízkého pole)

SEM: Scanning Electron Microscopy
(Skenovací elektronová mikroskopie)

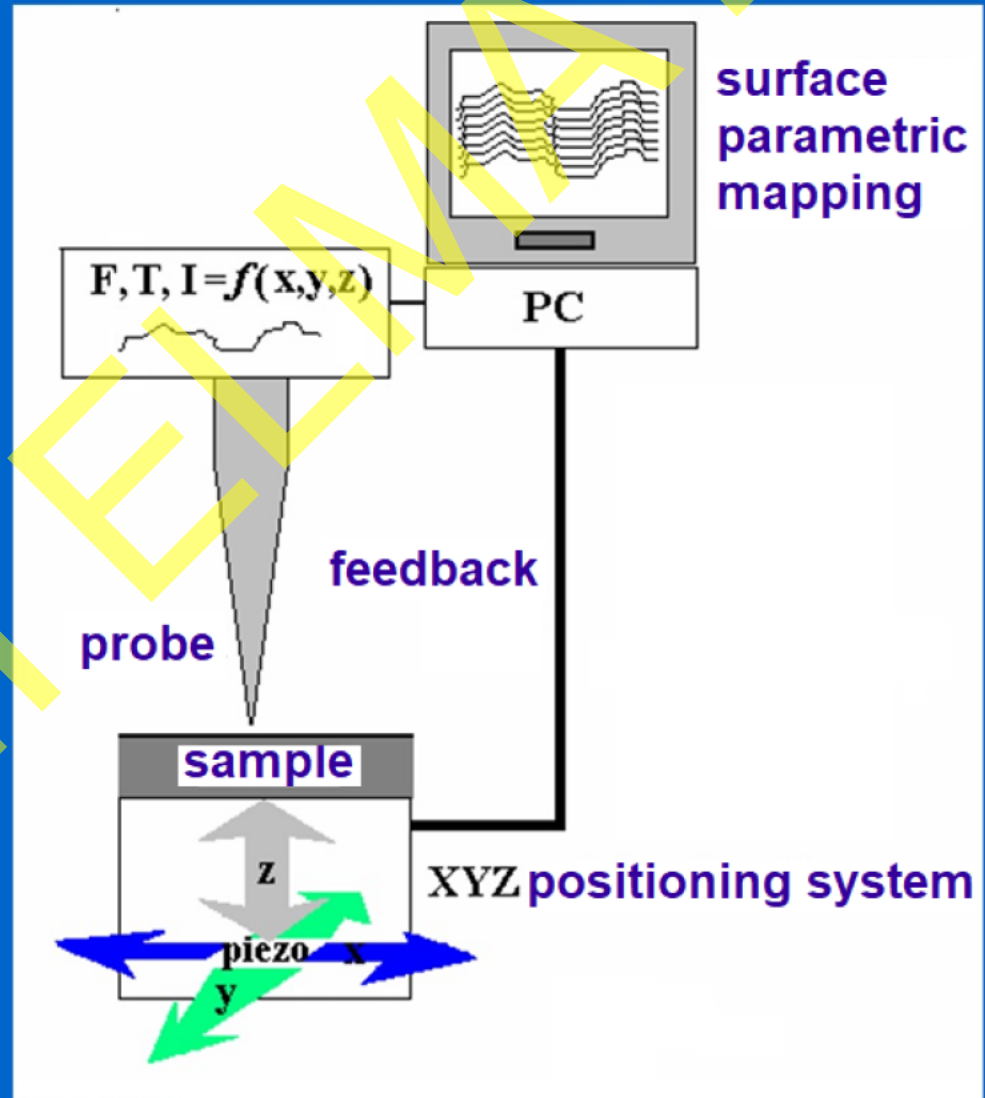
HRTEM: High-Resolution Transmission Electron Microscopy
(Vysokorozlišovací transmisní elektronová mikroskopie)

STM, AFM: Scanning Tunneling Microscopy, Atomic Force Microscopy
(Skenovací tunelová mikroskopie
Mikroskopie atomárních sil)

Scanning Probe Microscopy

Mikroskopie skenovací sondou

SPM podle nosiče informace

Elektrony - tunelová mikroskopie **STM**
vodivostní/conductive **AFM** (CAFM, PFTUNA)
Ionty - elektrochemická mikroskopie **EC STM/AFM**
Silové interakce - **AFM/ECAFM**

Electromagnetic (UV/Vis/IR light) - optical methods:

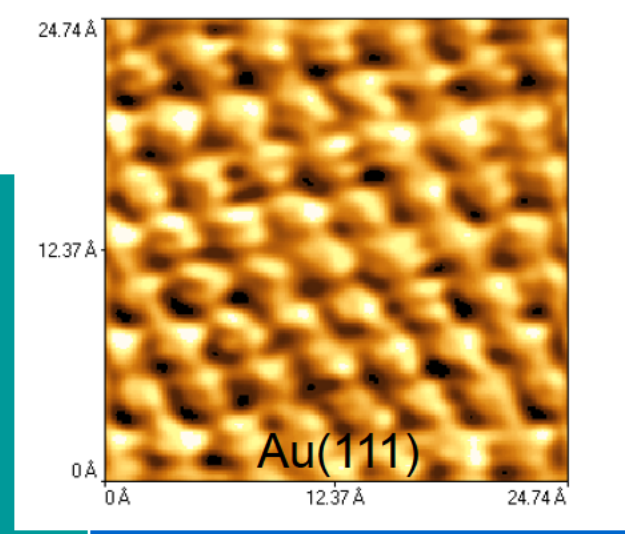
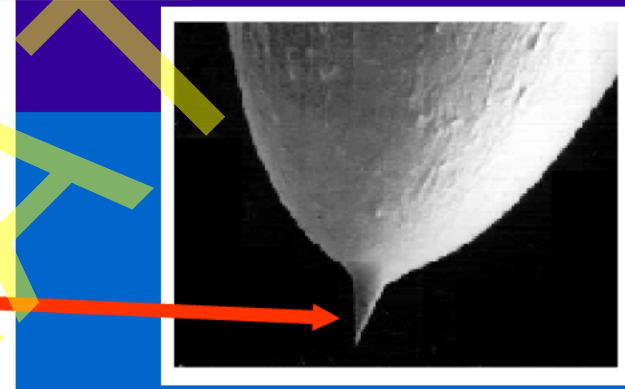
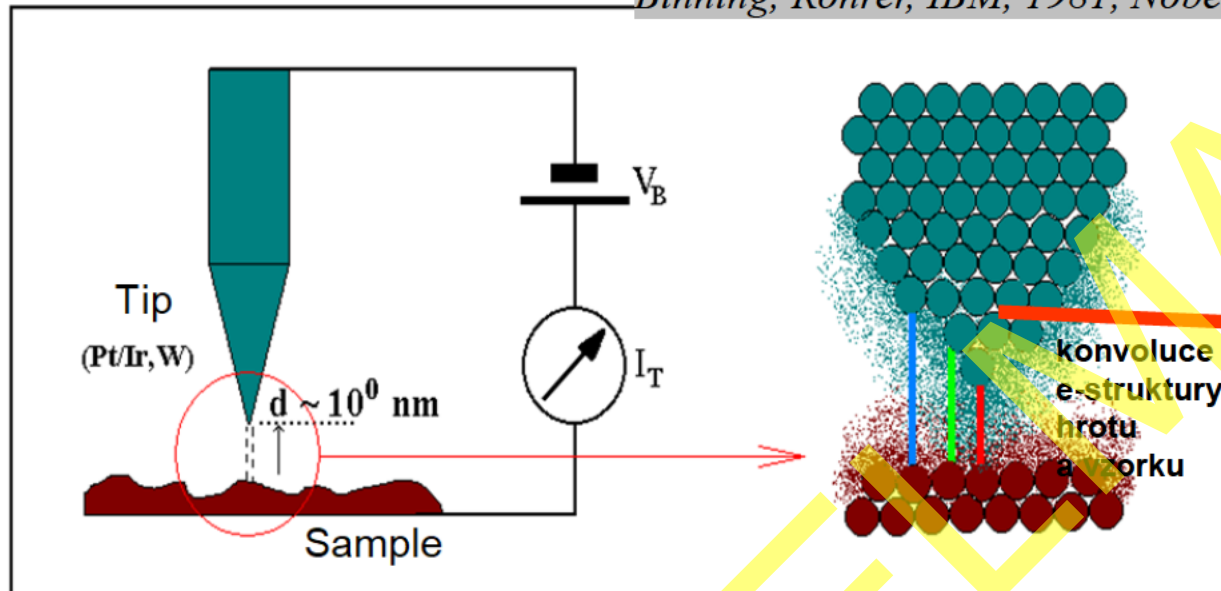
- **IR** - Thermal microscopy **ThM**
- **UV/Vis/IR** – near-field optical microscopy/spectr. **SNOM**
- Tip-Enhanced optical microscopy/spectr. **TERS/TEFS**

Electromag./electrostatic. field

- Kelvin probe microscopy **KPFM**/Surface Potential Microscopy

Tunelová Mikroskopie

Binnig, Rohrer, IBM, 1981, Nobel Prize 1986

Aproximace tunelového proudu:

$$I_T \propto V_B \cdot e^{-k\sqrt{d}\phi}$$

I_T ... Tunelový proud mezi hrotem a vzorkem [nA, pA], $I_T \sim$ LDOS (lokální hustota elektronových stavů)

V_B ... Voltage (Bias) napětí mezi hrotem a vzorkem [$10^{-2} - 10^0$ V]

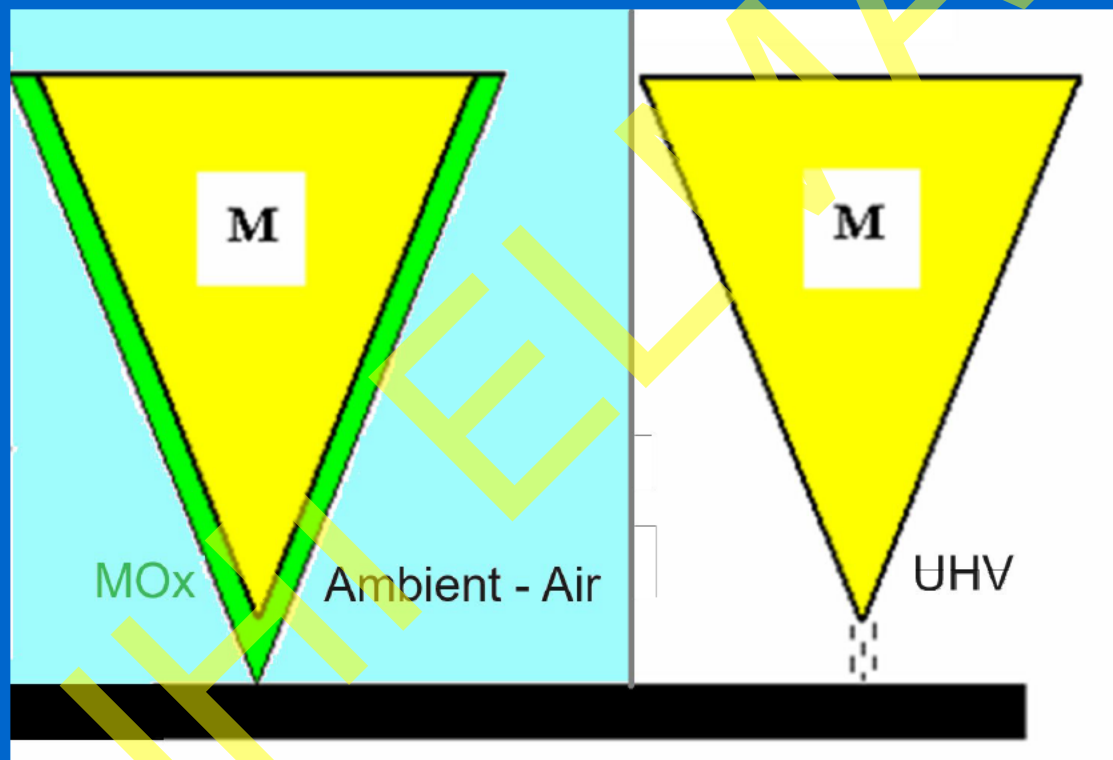
$e^{-k\sqrt{d}\phi}$ exponenciální úbytek proudu I_T se vzdáleností d mezi hrotem a vzorkem (např. pro $\Delta d \approx 10^{-1}$ nm $\Rightarrow \Delta I_T \approx I_T/10$)

ϕ_{TS} ... průměrná výstupní práce (výška bariery) soustavy hrot-povrch vzorku

k ... konstanta $k(m_e, h)$

Důsledek: atomární rozlišení

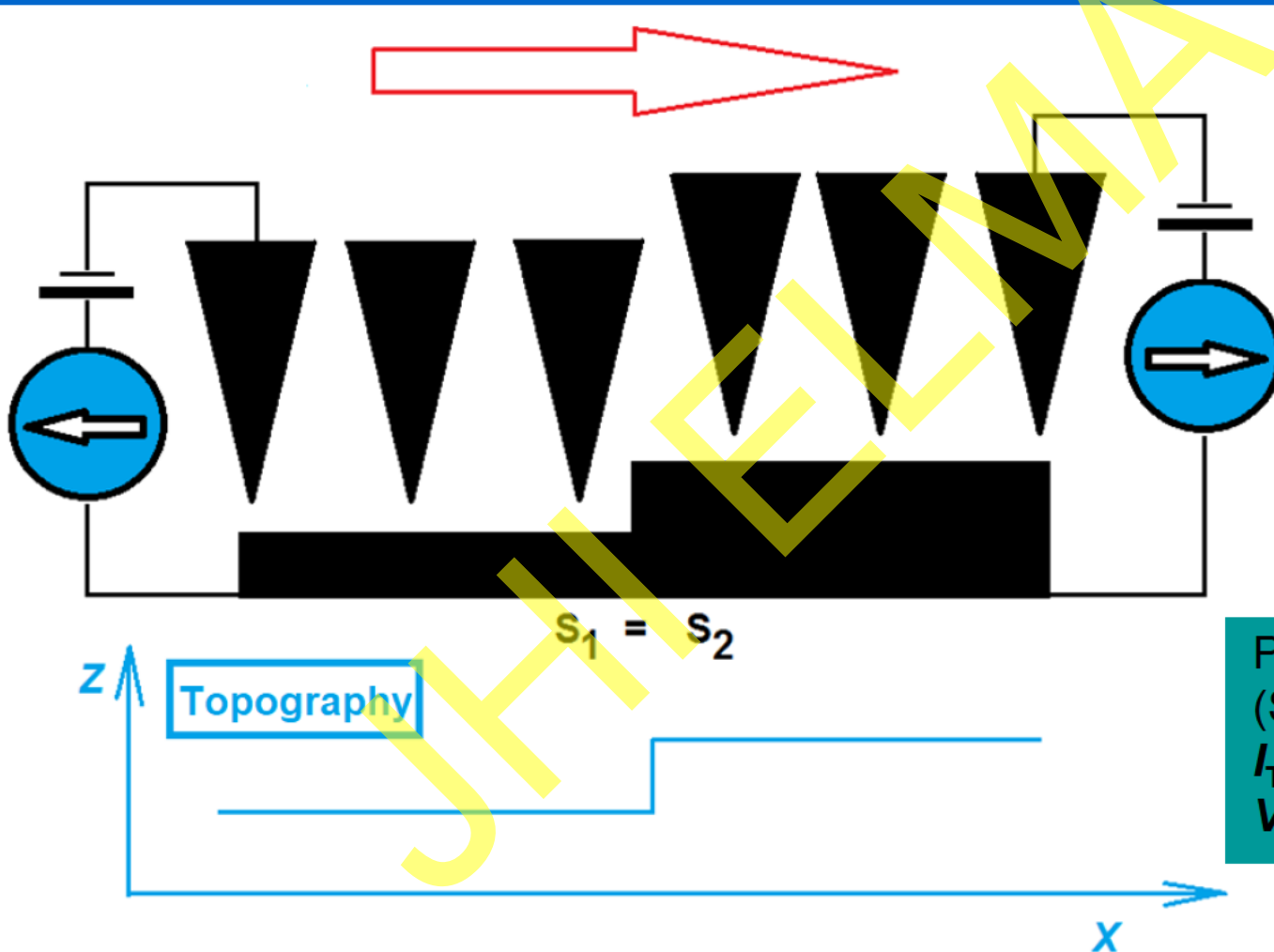
Tunelová Mikroskopie: Sonda (hrot)

Materál hrotu: Pt-Ir, W, BDD, Si-dopovaný/pokovený

Tunelová mikroskopie: Topografie povrchu

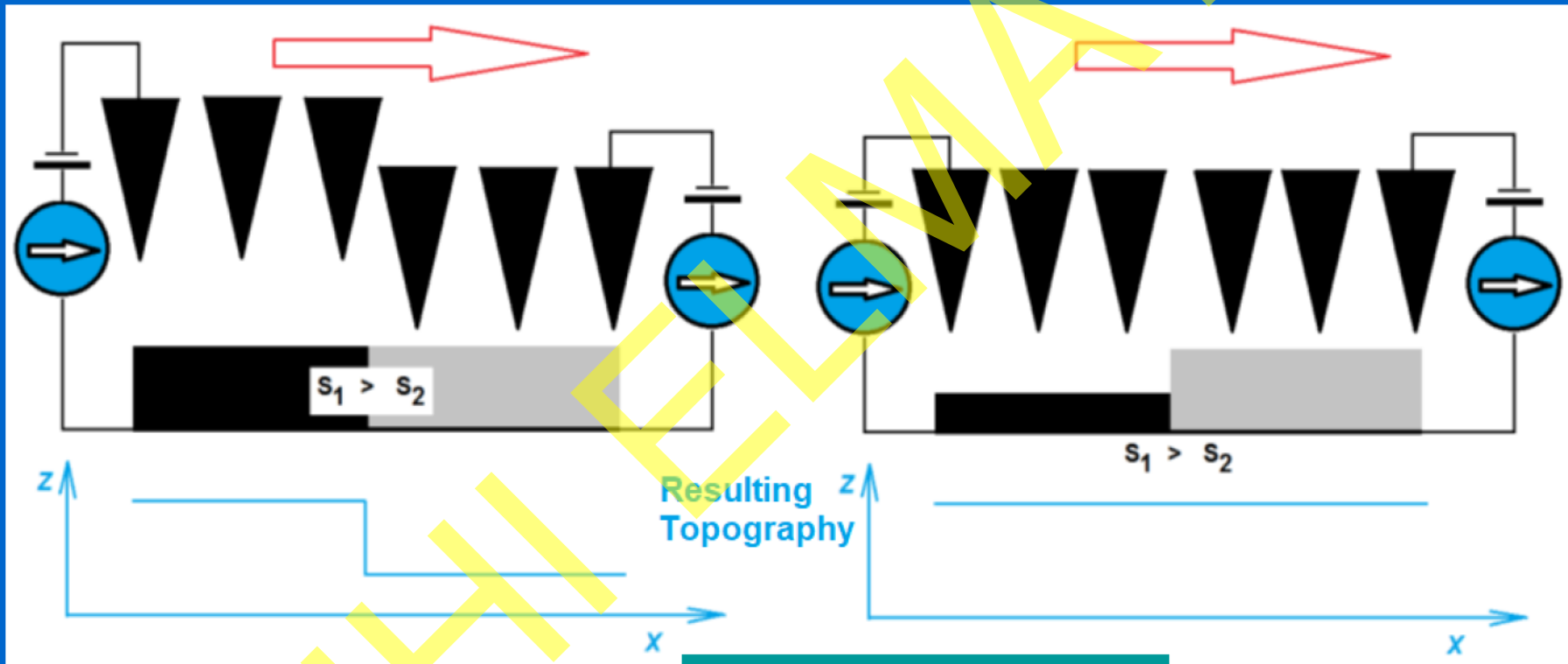
Podmínka: Uniformní povrchová hustota e^-

Podmínky skenování:
(SETPOINT)
 I_T (zpětná vazba)
 $V_B = \text{konst.}$

Tunelová mikroskopie: Topografie povrchu

Nestejněměrná povrchová hustota e^- $\Rightarrow$ vznik artefaktů

Podmínky skenování:
(SETPOINT)
 I_T (zpětná vazba),
 $V_B = \text{konst.}$

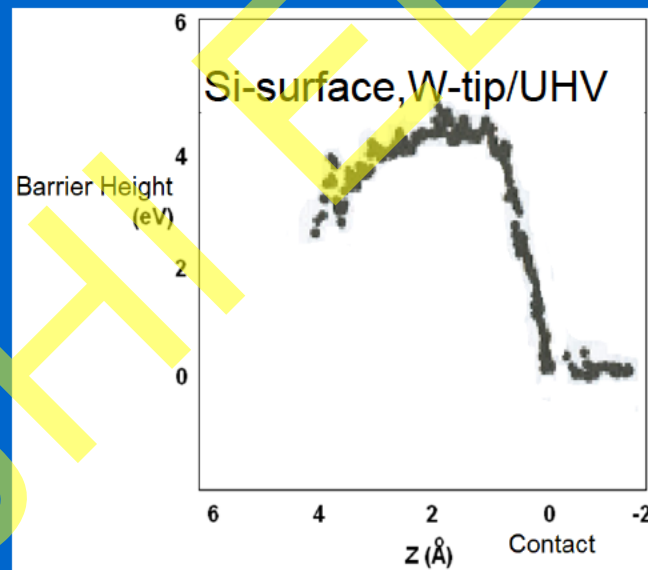
Tunelová barierová (distanční) spektroskopie

Vysoké $V_B = \text{konst.} > \Phi_{\text{TipSample}}$ Pak $\{(dI_T/dZ)/I_T\}_{V_B=\text{konst.}} \sim (2\sqrt{2}m_e)/\hbar \sqrt{(\Phi_S + \Phi_T)}$
kde Φ_{Sample} , Φ_{tip} jsou lokální výst. práce, I_T tunel. proud, Z vzdálenost hrot-vzorek,
 m_e hmota elektronu

Realizace:

Modulace vzdálenosti hrot-vzorek (Z-axis) VVVVVV, záznam $(dI_T/dZ)_{V_B=\text{konst.}} \Rightarrow \Phi_{S,T}$

Předpoklad: $\Phi_{\text{Tip}} \approx \text{konst.}$, pak laterální variace výšky bariery $\approx$ lokální Φ_S

Tunelová napěťová spektroskopie

Nízké $V_B <$ výstupní práce syst. hrot-vzorek

Pak $(dI_T/dV_B)_{z=\text{konst}} \approx$ lokální povrchová hustota e^- stavů

Realizace:

Modulace: V_B VVVVV, ($z = \text{konst.} \Rightarrow$ feedback off),
záznam $I_T - V_B$ křivek

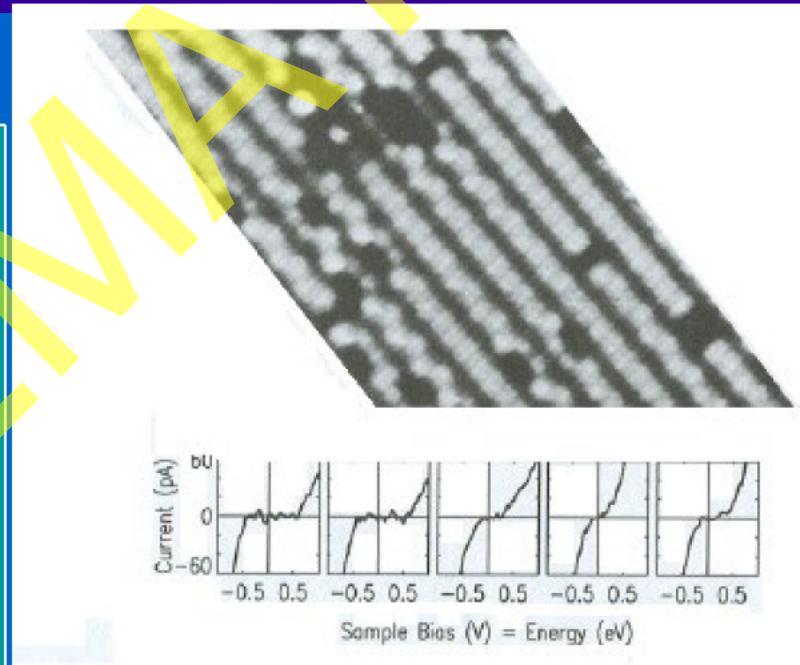
Výstup: $\{d(\log I_T)/d(\log V_B)\}_{z=\text{konst}}$ vs V_B

I_T je úměrný lokální hustotě elektronových stavů
(LDOS) na vzorku

Poskytuje: mapu povrchových stavů e^- (UHV)

- zaplnění stavů,

- identifikace (adsorbovaných) ad-atomů,
volných vazeb (*dangling bonds*) ...

$I_T - V_B$ křivky monokryst. Si (UHV):

STM hrot přecházející přes defekt

[*B. Persson, A. Baratoff, Phys.Rev.Lett. 59, 339*]

-
-
-

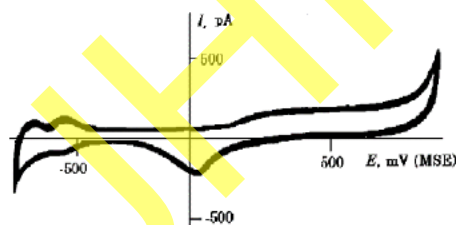
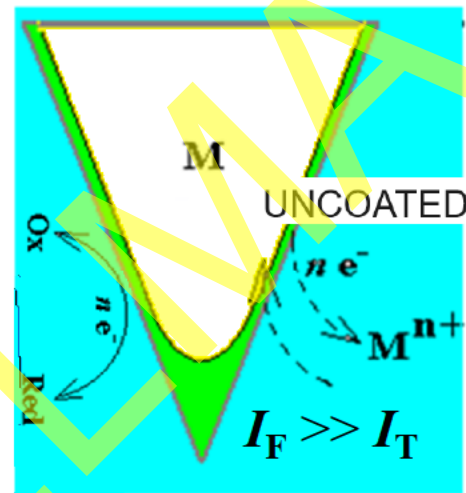
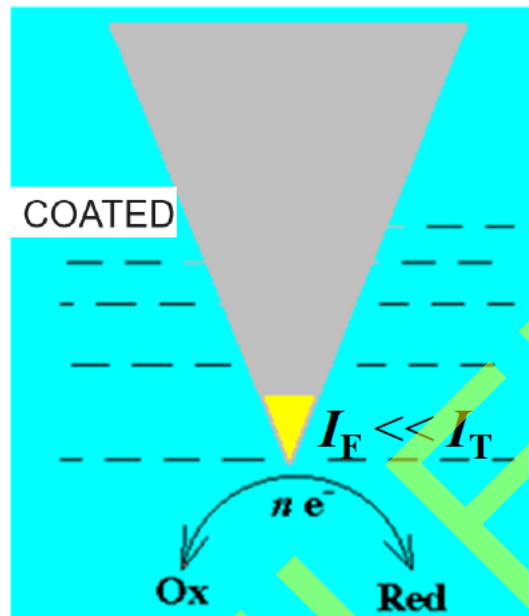
EC STM
Elektrochemická Skenovací Tunnelová
Mikroskopie

JFH EMMAT

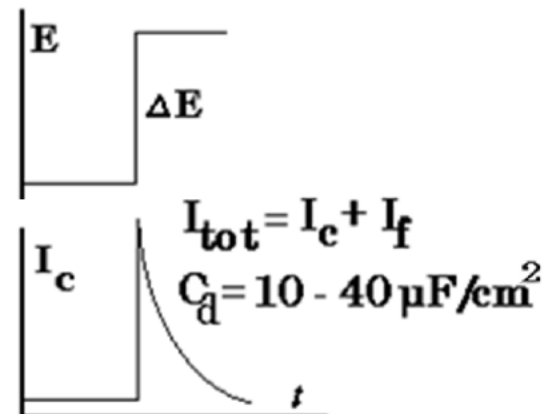

-
-
-
-
-
-
-
-
-

Sonda (hrot) pro EC STM

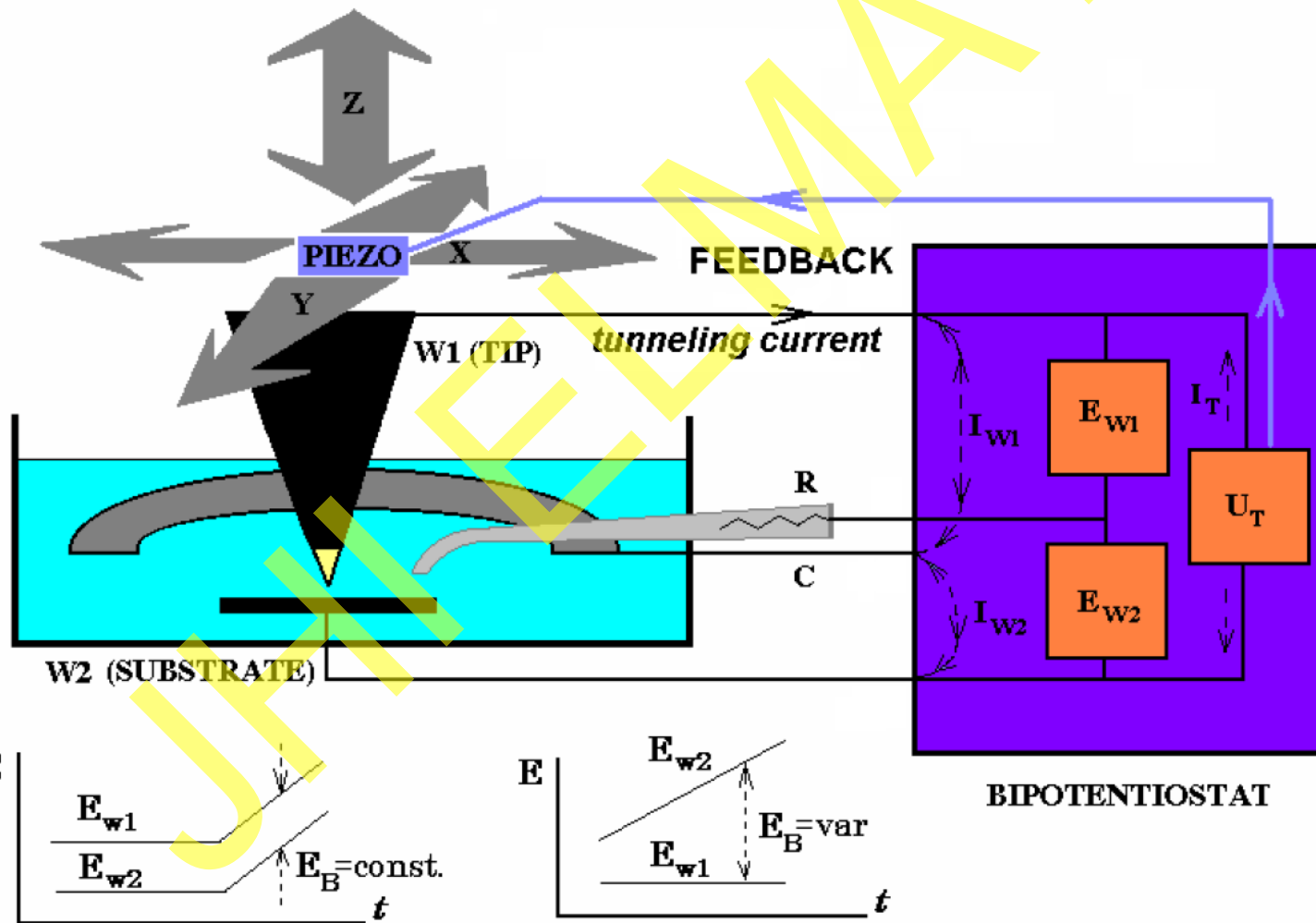

Voltammetry of Pt-Ir STM tip (polymer coated)
in 0.1 M H_2SO_4 (deoxygenated)
 $\nu = 200 \text{ mV/sec}$

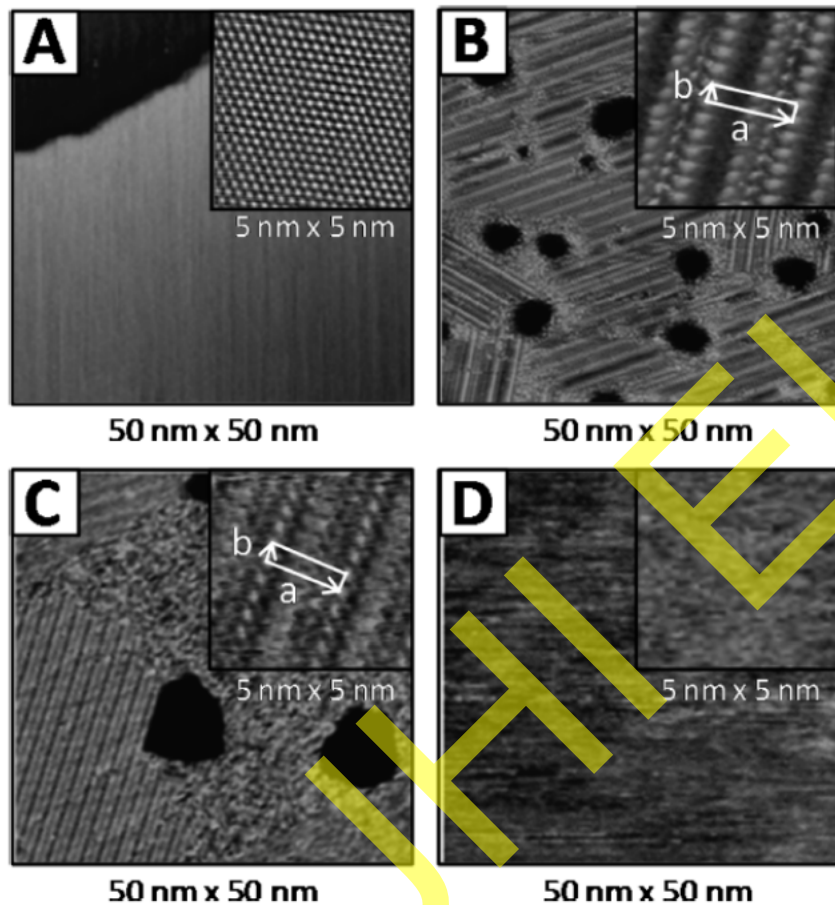

EC STM:

Detekce tunelových proudů v elektrochemickém uspořádání

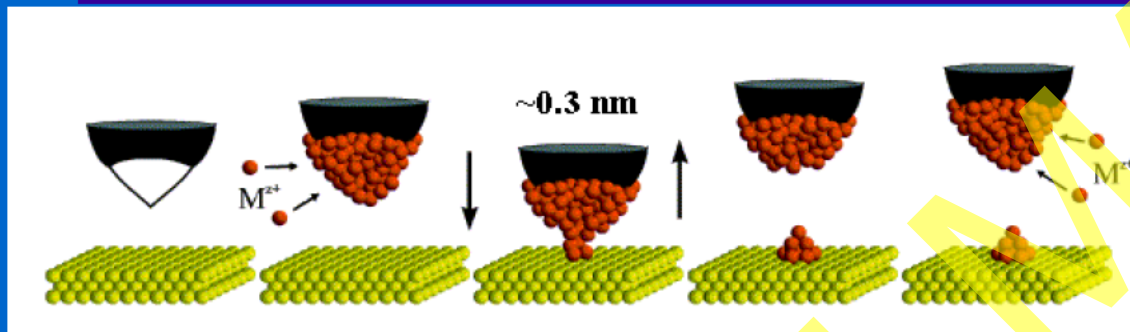
EC STM: Zobrazení samouspořádaných monovrstev (Self-Assembled Monolayers, SAM) na ponořeném povrchu

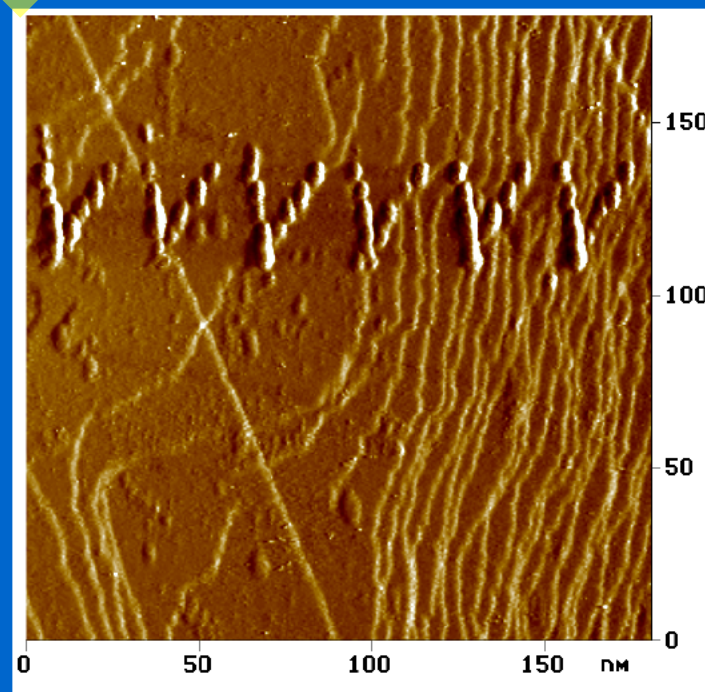
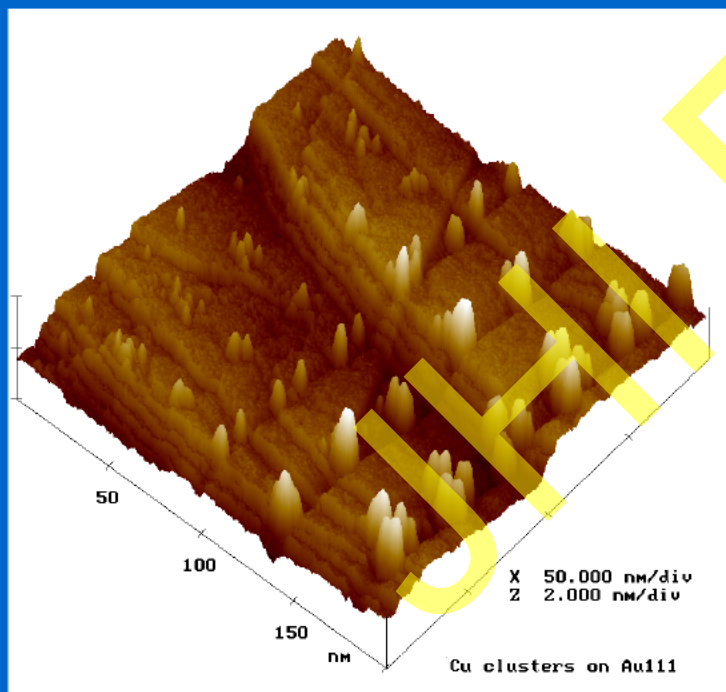
Aq. 0.1M Na_2HPO_4 , pH 6

SAM – molekulární vrstva (*ad-layer*):
merkaptopropionová kyselina (MPA) na
 Au_{111} , $U_B = 300 \text{ mV}$ / $I_T = 100 \text{ pA}$

„Nanotisk“ pomocí STM hrotu (*Tip-assisted*) (STM)hrotem-deponované nanočástice Cu $d \geq 8$ nm, $h \sim 1$ nm

Aq. 0.1M H_2SO_4
+ 10^{-3} M $CuSO_4$

Atomic Force Microscopy

Mikroskopie atomárních sil
a techniky založené na silových interakcích

AFM

Silové interakce

<u>Rozsah vzdáleností</u>	<u>působící síly</u>	<u>režim</u>
Dlouhý -	magnetické, coulombické	nekontaktní
Střední -	van der Waals (dipol-dipol, indukované - dipol-nonpolar)	„semikontaktní“
Krátký -	atraktivní (vazebné), repulsivní (deformační)	“kontaktní”

Techniky odvozené od AFM (ex-situ i v kapalinách)

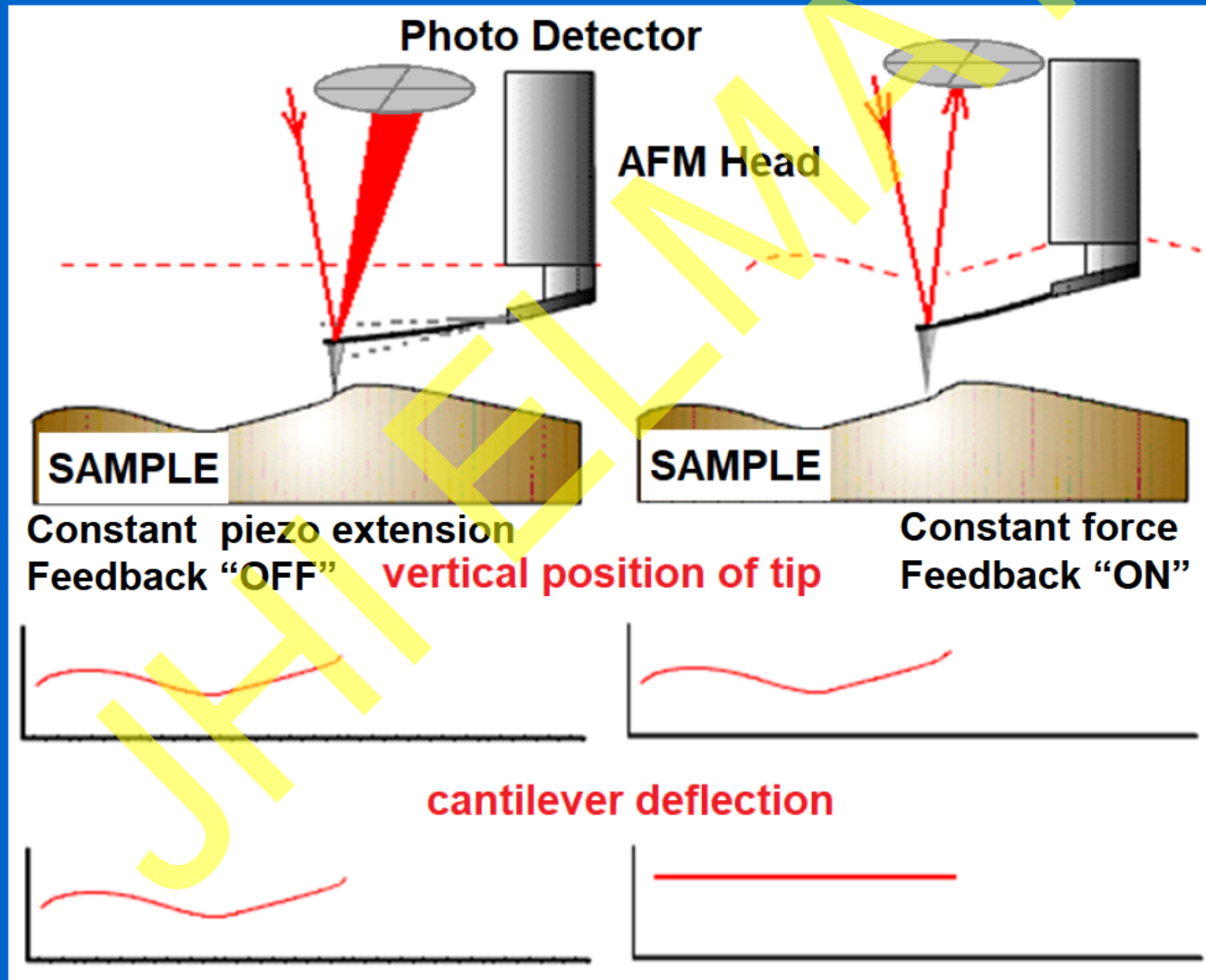
Vodivostní AFM (Conductivity AFM, CAFM) - měření vodivosti,

Tunelující AFM (TUNA)

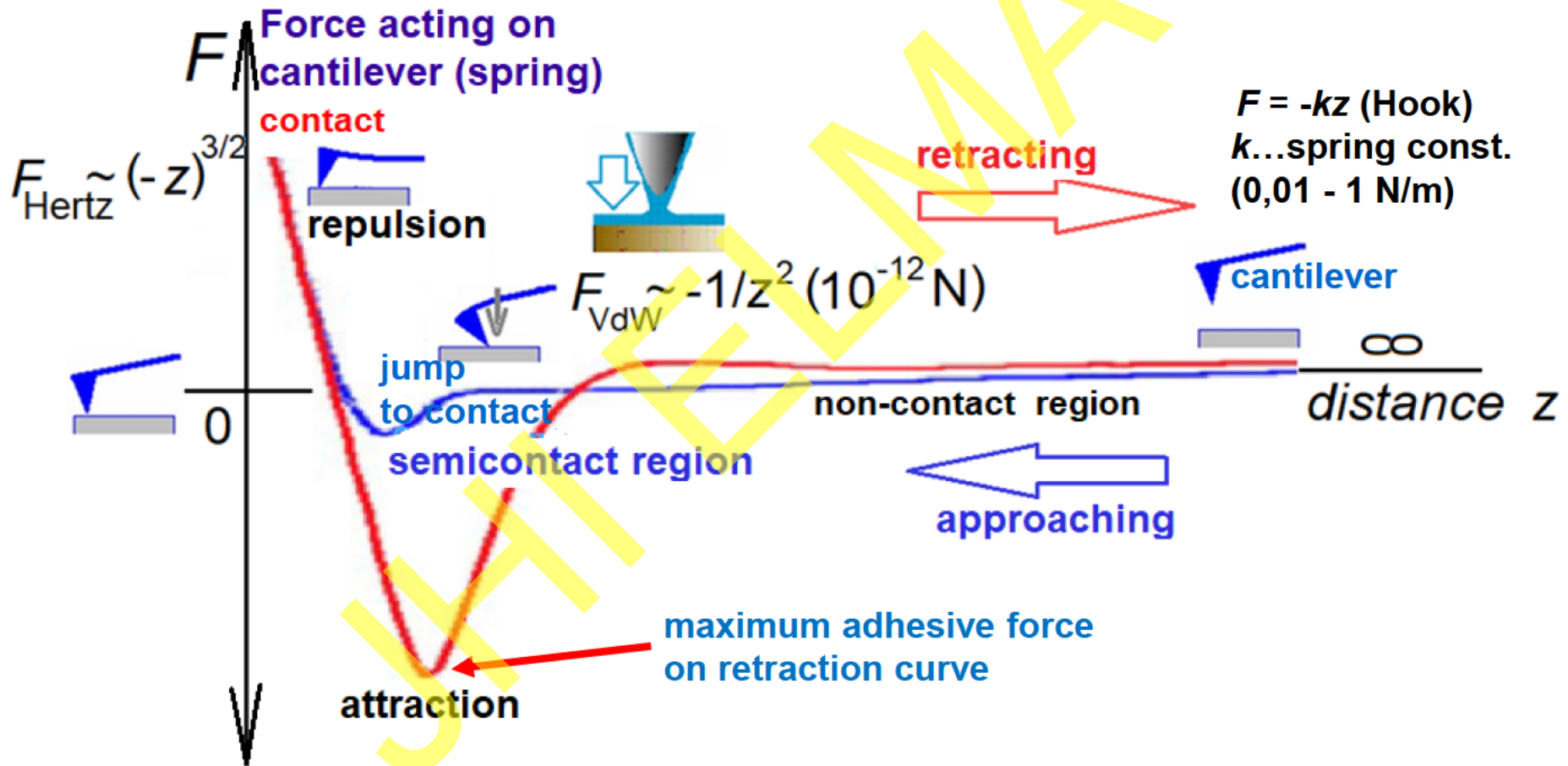
Elektrochemická AFM (EC AFM) – AFM zobrazení (v) průběhu EC experimentu + „tip-assisted“ „elektro-litografické“ techniky

Skenovací Elektrochemická Mikroskopie (SECM) – zobrazení zprostředkované elektrony z reakcí přenosu náboje (Faradaické proudy) – (ve zpětné vazbě)

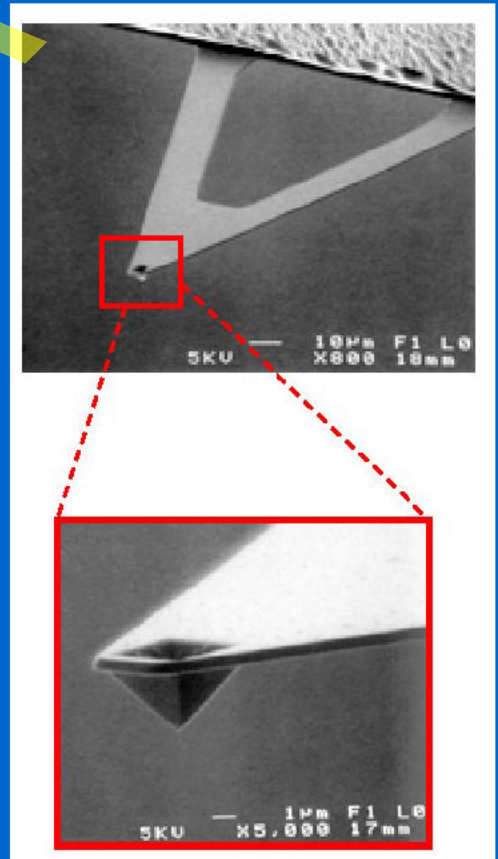
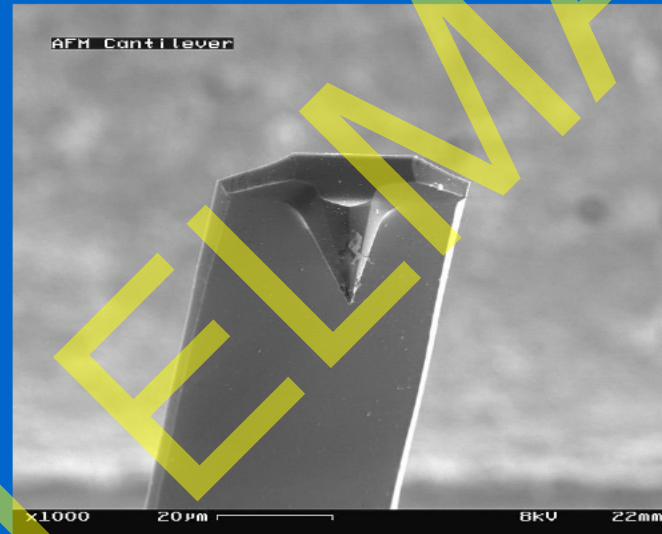
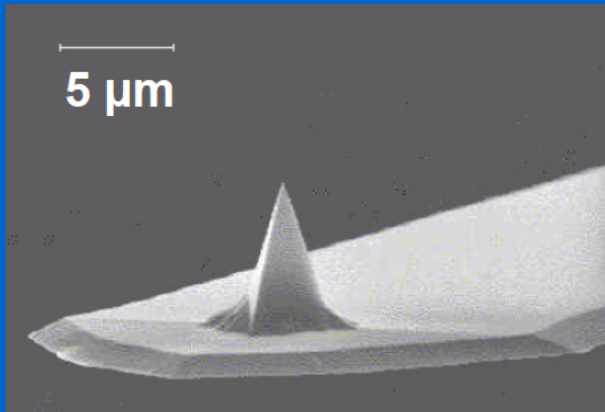
AFM - princip

AFM – silová křivka charakterizuje interakci hrot-vzorek

AFM sonda: Hrot a pružina (*cantilever*)

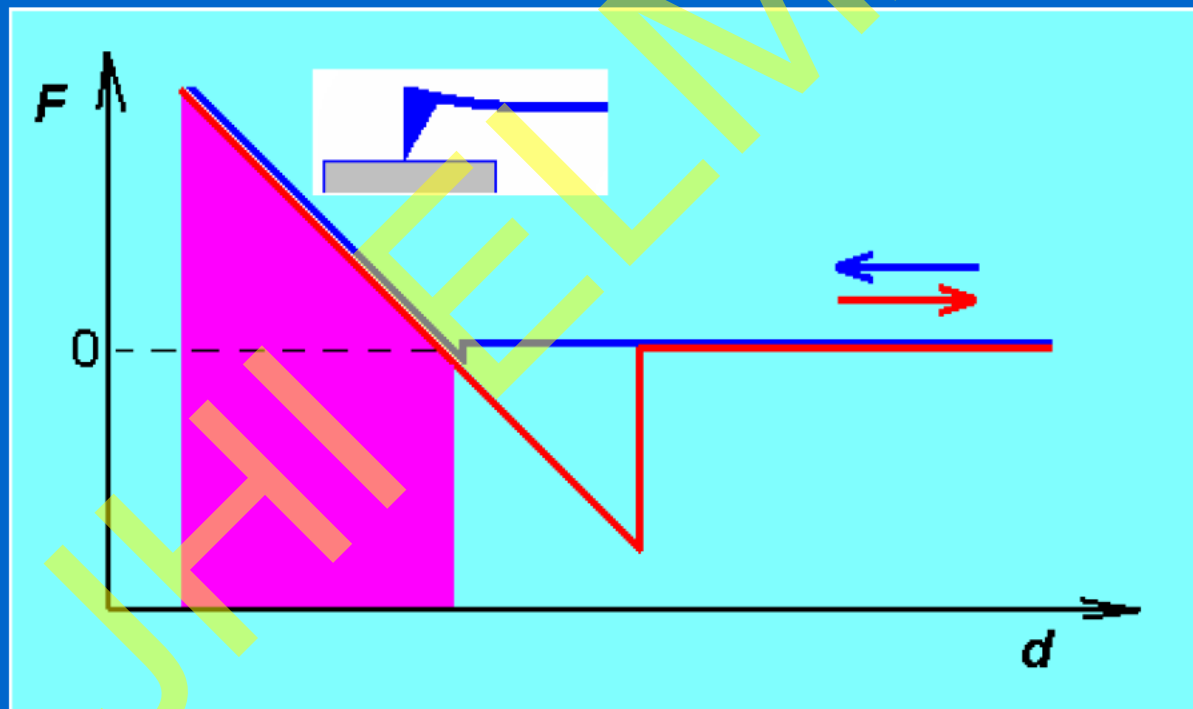
Materiál hrotu a cantileveru: Si, Si₃N₄

Skenování ve zvolených oblastech silové křivky

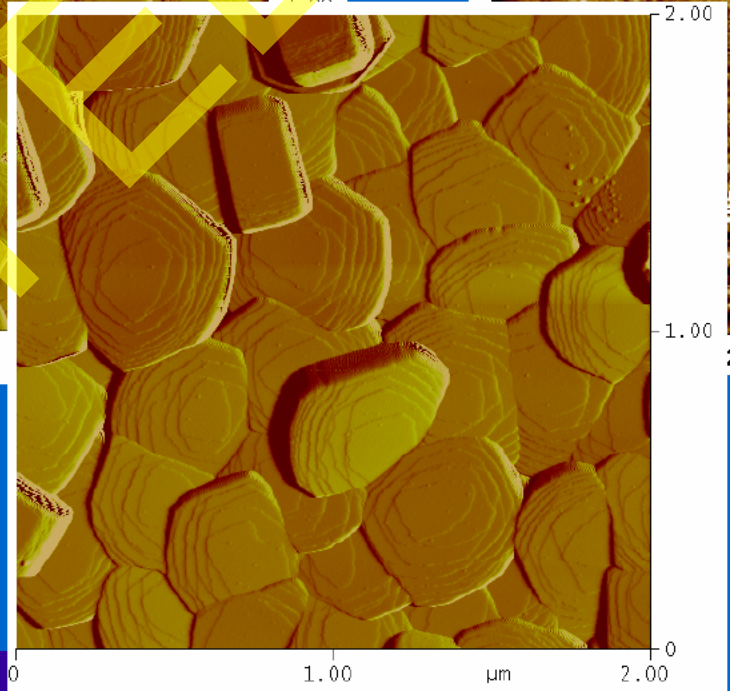
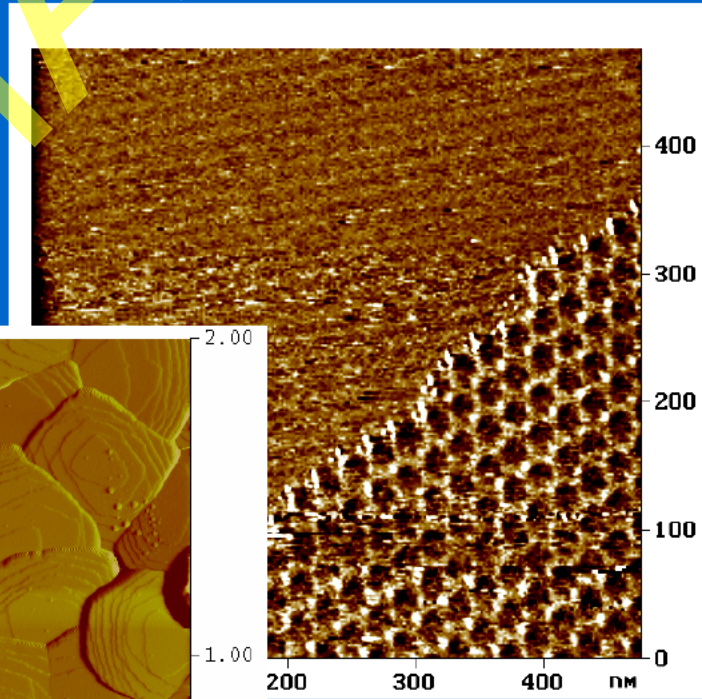
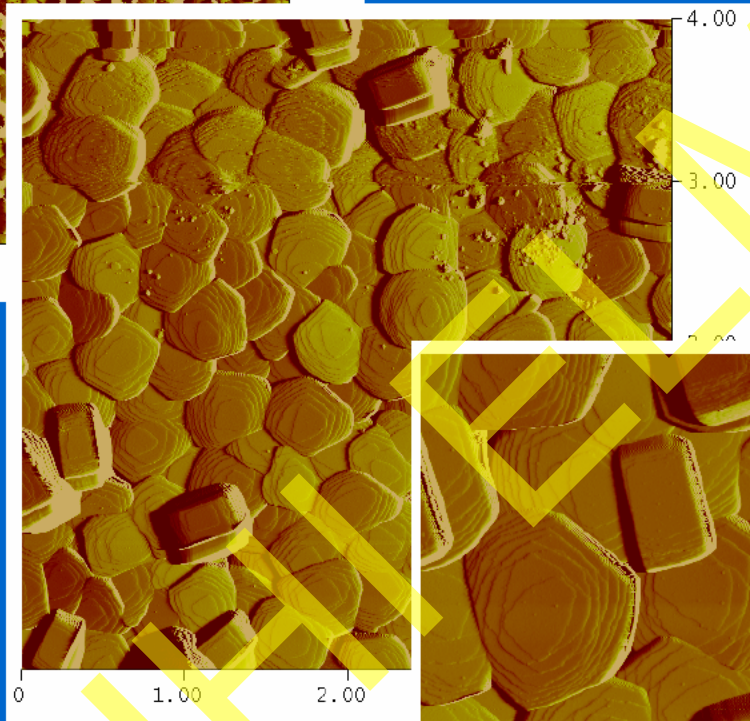
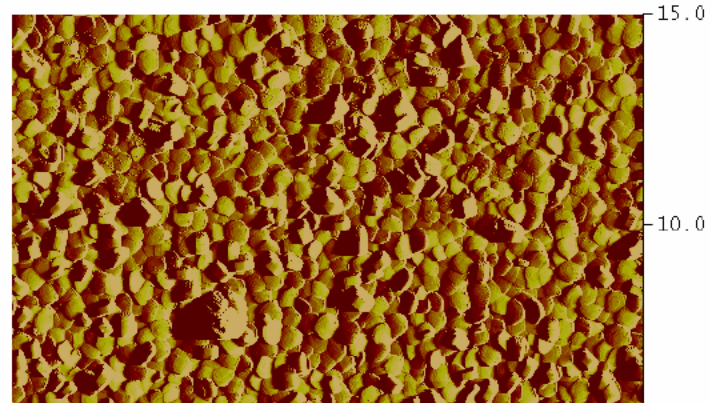
JFH ELMAT

AFM v oblasti odpudivých sil: Kontaktní režim

Maximální rozlišení, při max. interakci hrot-vzorek

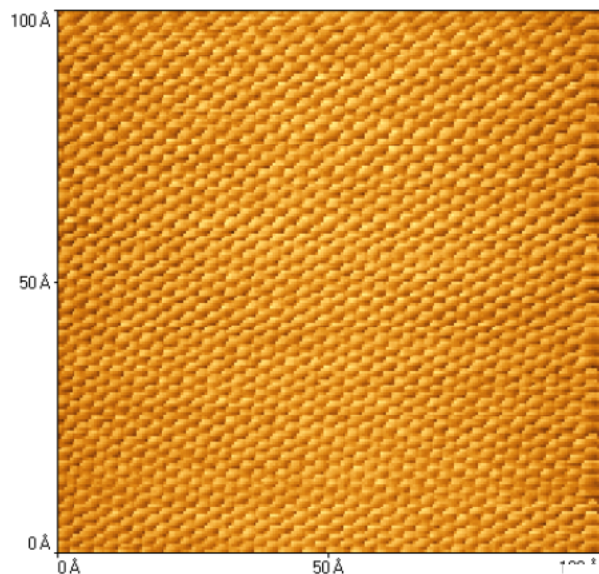

AFM zobrazení v kontaktním režimu

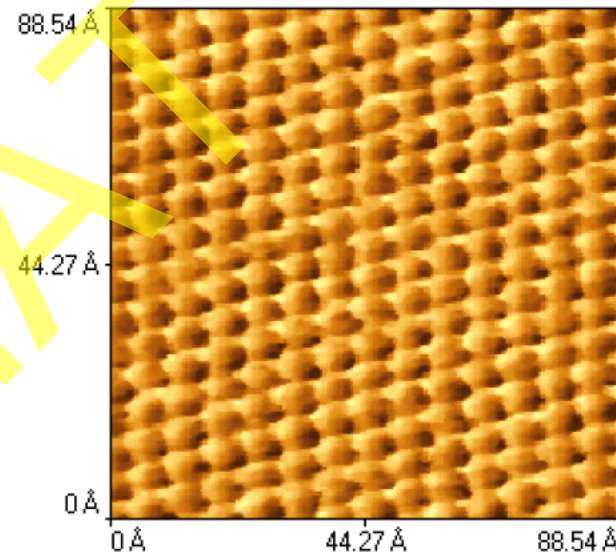

Zeolitové krystaly

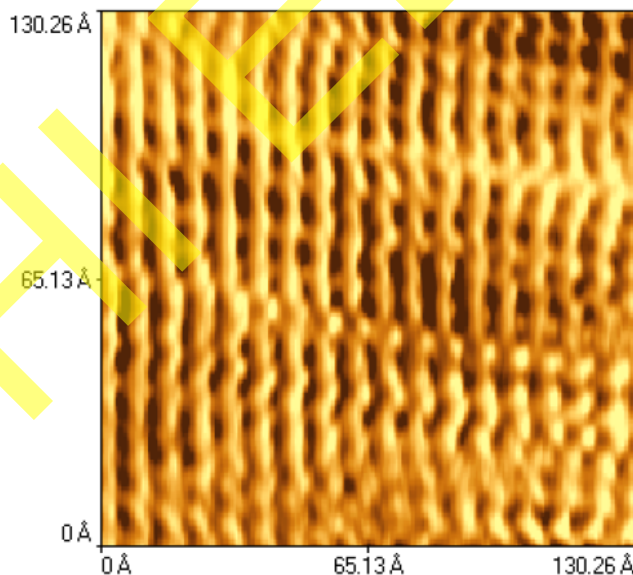
AFM zobrazení v kontaktním režimu

Grafit - HOPG

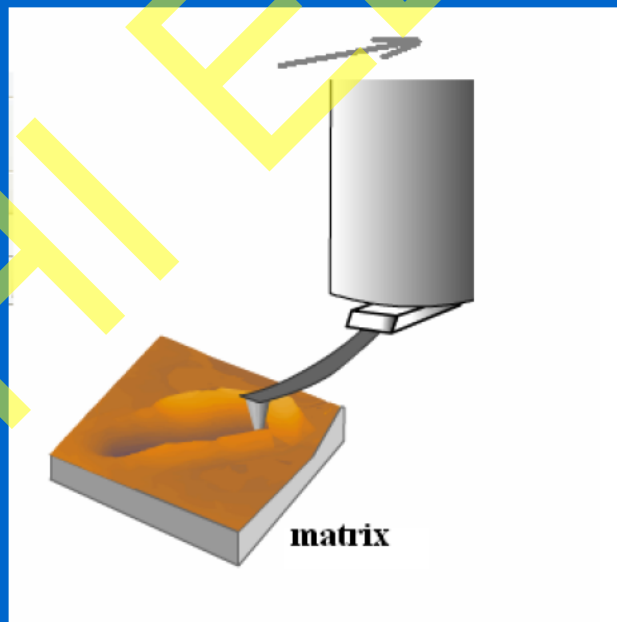
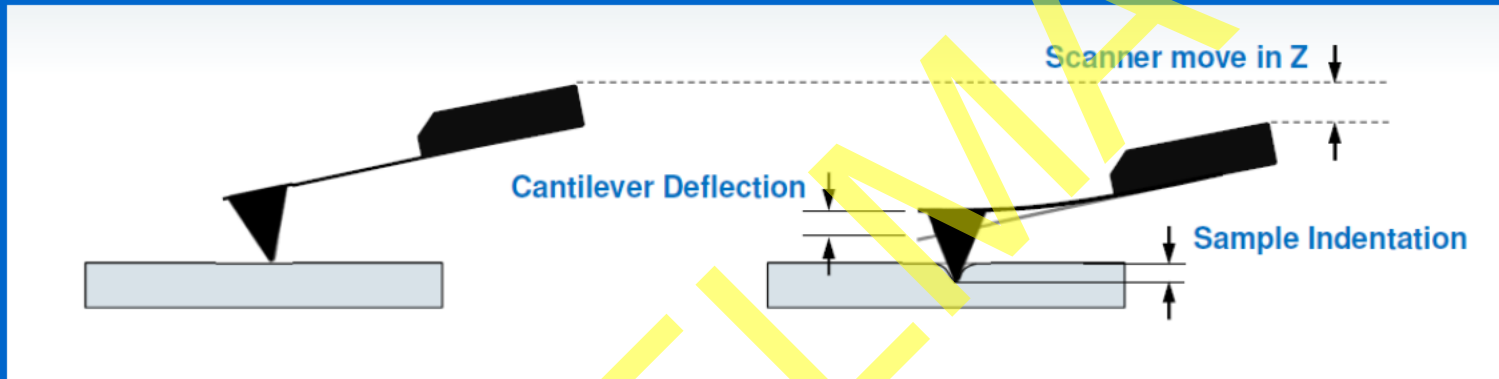

Slída -
muscovit

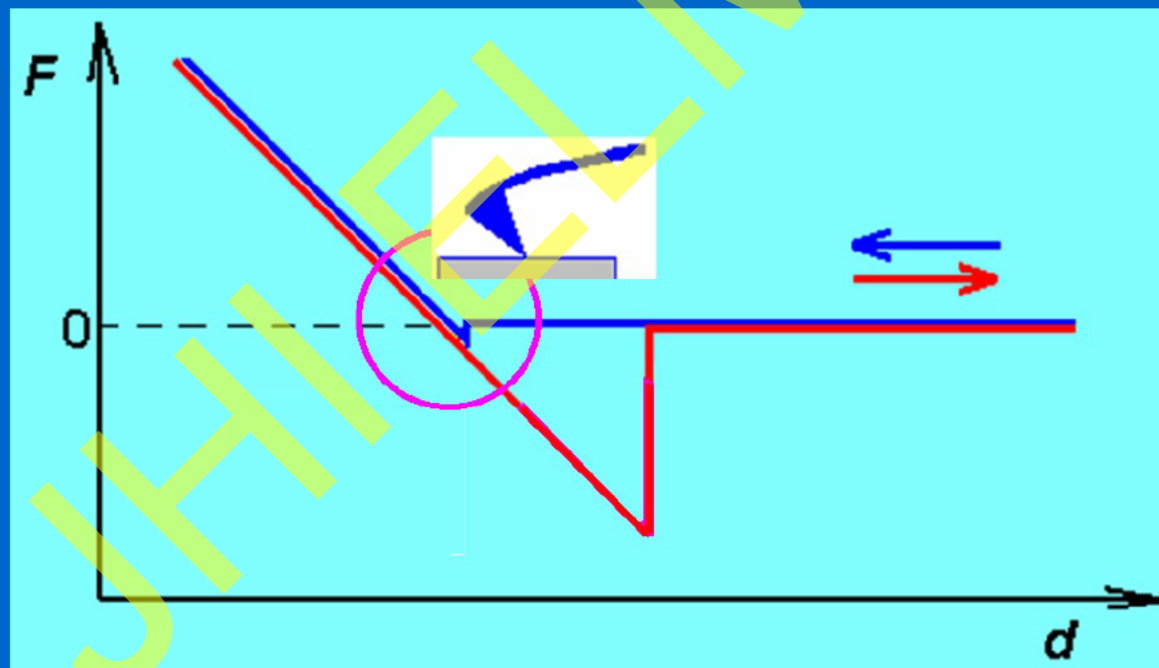
Orientované molekuly
PTFE na Si waferu

Kontaktní režim AFM - repulzivní síly – (nano)indentace, nano-litografie

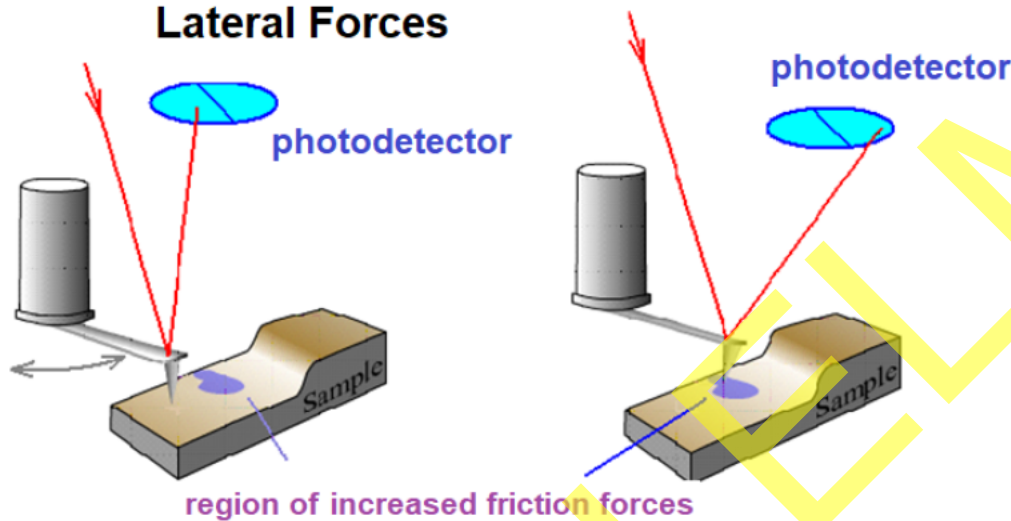
Kontaktní režim AFM – přitažlivé síly:

Adheze
Frikce (třecí síly)

Přitažlivé (laterální) síly (frikce) pro materiálovou analýzu (LFM)

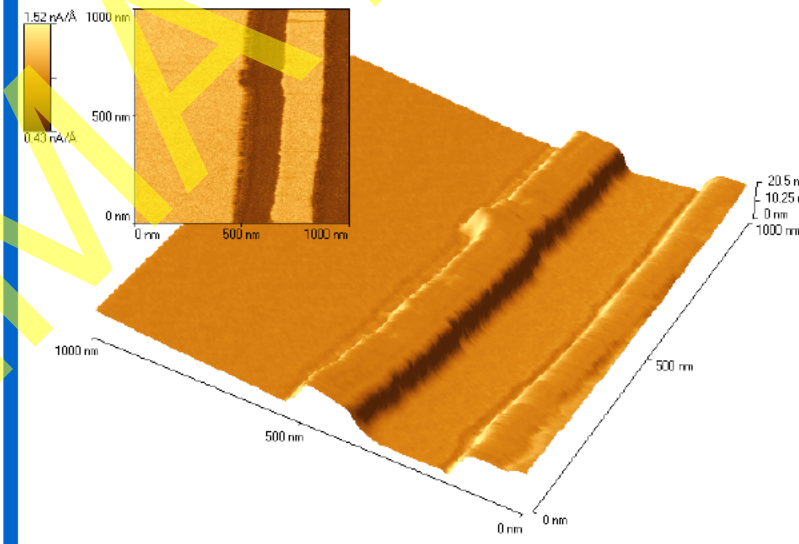
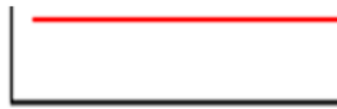
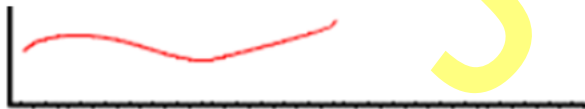
Contact Mode Lateral Forces

angle of twisting cantilever

friction force

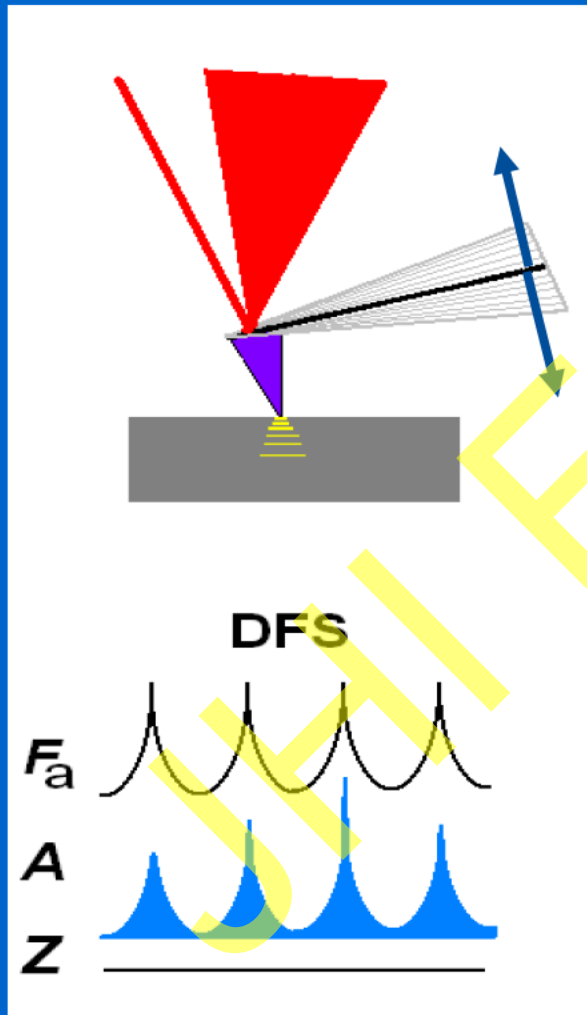
PTFE film na skle:
-mapa laterálních (frikčních) sil
-topografie

Kontaktní režim AFM: Dynamická silová mikroskopie/spektroskopie

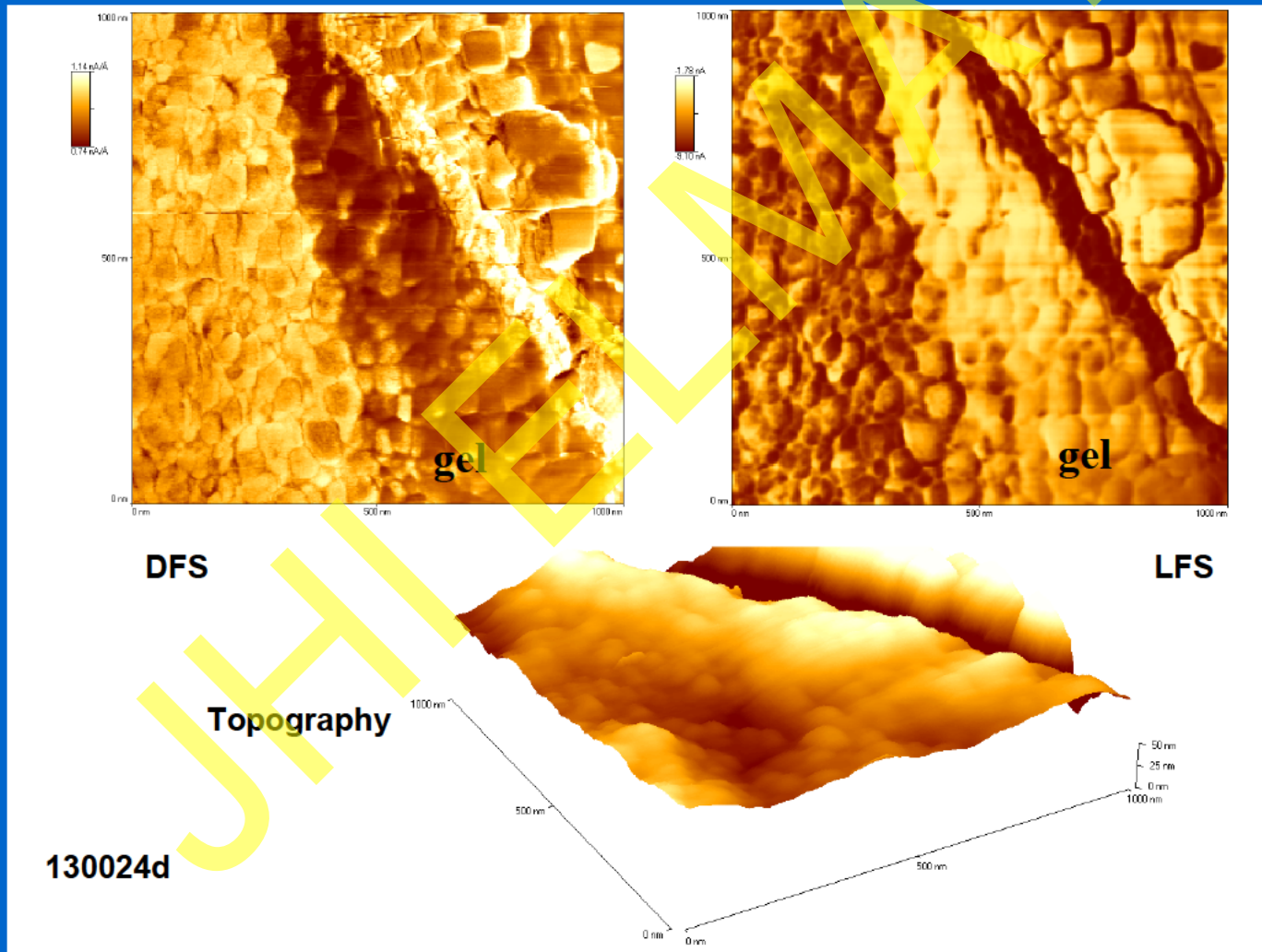
Dynamic Force Microscopy/S)

Disipace energie vibrací sondy
Detekce: elasticity (Y_M),
plasticity

Hrot v kontaktu s
povrchem vzorku,
oscilující cantilever
 $f_{drive} \Rightarrow A_{drive}/A_{response}$

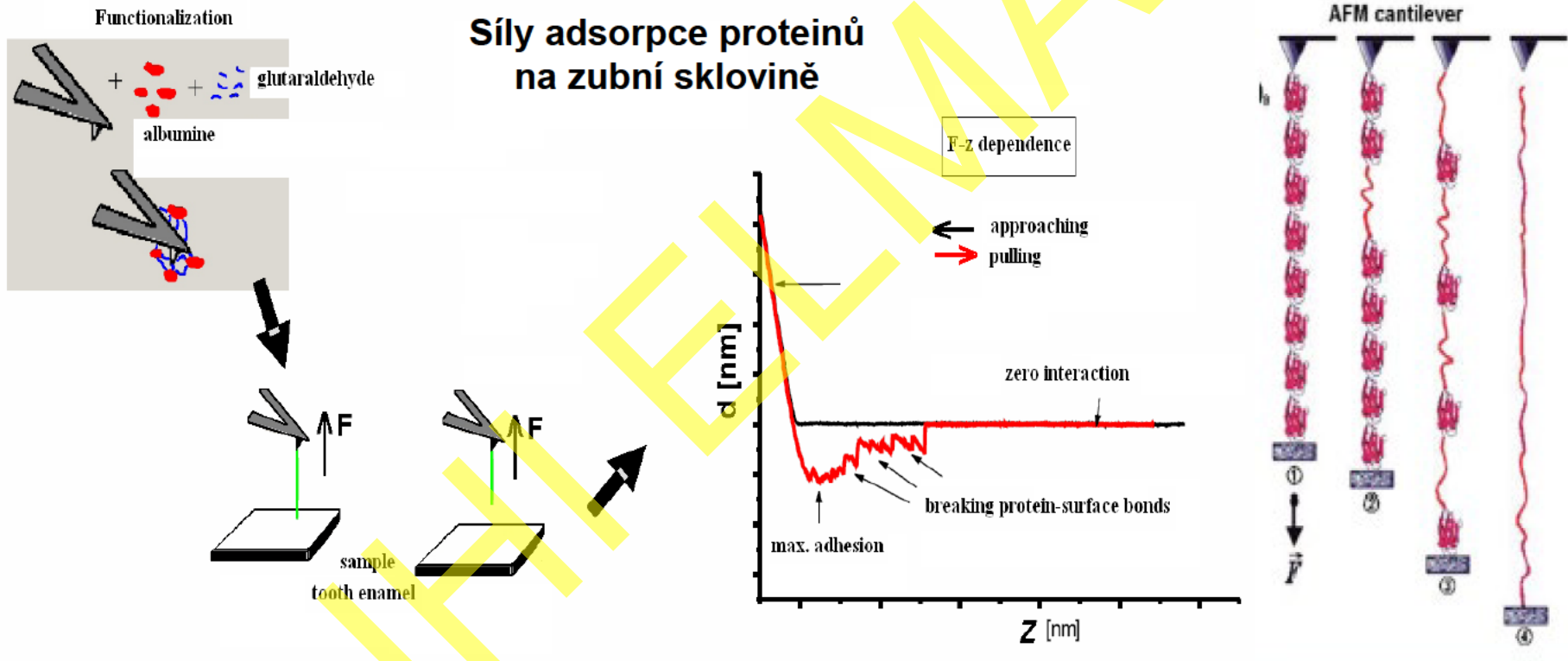

AFM DFS v materiálovej analýze - Zr/ZrO₂

Adhesní (axiální) síly – nanomechanika molekul

Síly adsorpce proteinů na zubní sklovině

N. Schwender, M. Mondon, K. Huber, M. Hannig, C. Ziegler Department of Physics,
University of Kaiserslautern, Department of Operative Dentistry and Periodontology, Saarland
University

•
•
•

Techniky kombinující AFM a elektronovou vodivost

Kontaktní režim:

Conductive Force Microscopy (CFM)

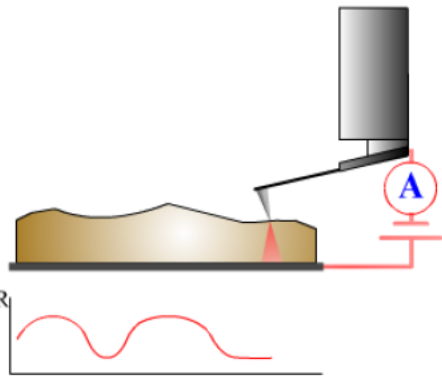
Nekontaktní režim:

Tunneling AFM (TUNA)

Vodivostní AFM (CFM) Tunelující AFM (TUNA)

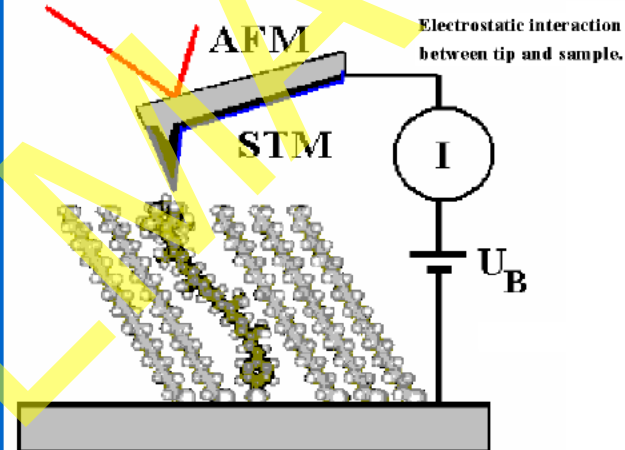
Spreading Resistance imaging

Constant Force mode

conductive tip
(B-doped diamond, n-doped Si)

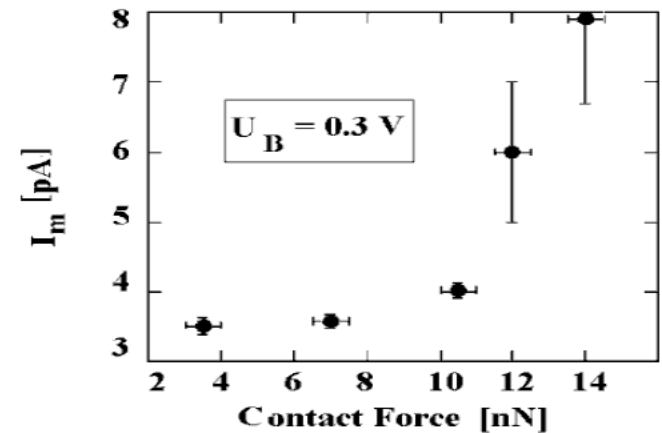
Copyright © NT-MDT, 2002

Carotenoid embedded in 1-docosaneithiol attached to Au.
Current measured between biased Pt-coated AFM cantilever
and Au substrate.

Maximum current (I_m) vs. contact force.

[*J. Phys. Chem. B* 103 4006-4010 (1999)]

Kontaktní tapping do nastaveného max. tlaku na hrot PeakForce Tapping QNM

Kompletní silová křivka je snímána v každém bodě skenovaného povrchu

Charakteristika:

- 3D topografie (kontaktní režim) při zvoleném max. tlaku na hrot
- zpětná vazba je nastavená na zvolený Peak Force (v kontaktu)
- Kvantitativní nanomechanická analýza povrchu

Quantitative **N**anoscale **M**echanical analysis

Mapování nanomechanických vlastností povrchu

adheze

tuhost/ Y_M

deformabilita

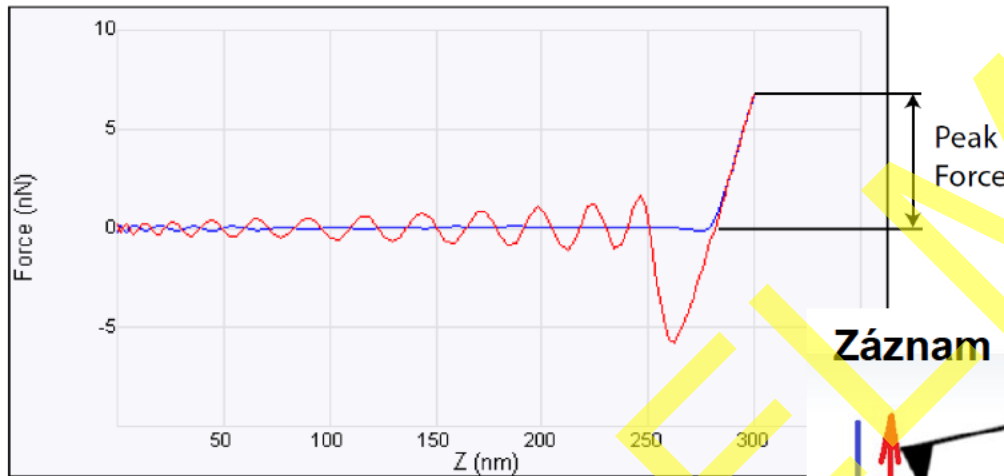
disipace

získaných simultánně z různých částí silové křivky.

Chybí laterální složka pohybu sondy (šetrnější k povrchu vzorku)

AFM PFQNM – Peak Force Tapping

Figure 2.5f Force curve, Force vs. distance

Generuje kompletní silovou křivku
v každém bodě skenování

Záznam silové křivky

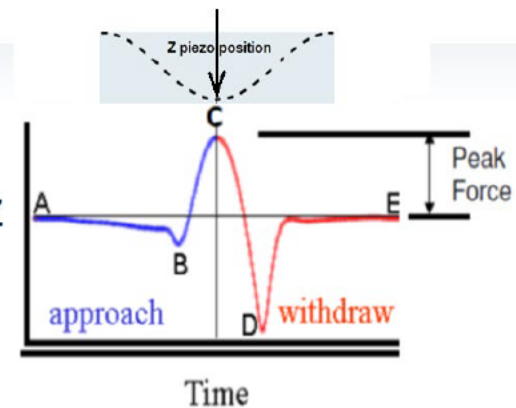
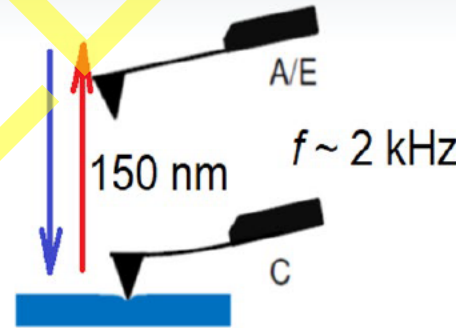
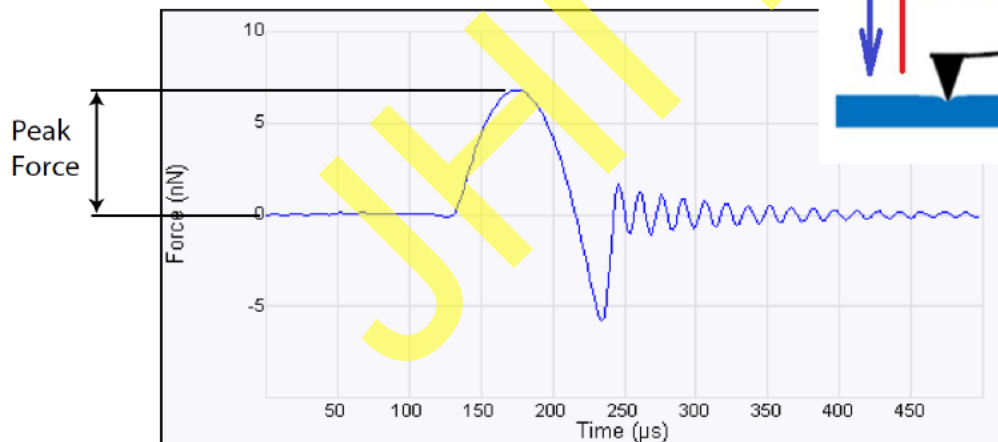

Figure 2.5e The "heartbeat," Force vs. Time

AFM PFQNM –interpretace oblastí silové křivky: Deformace

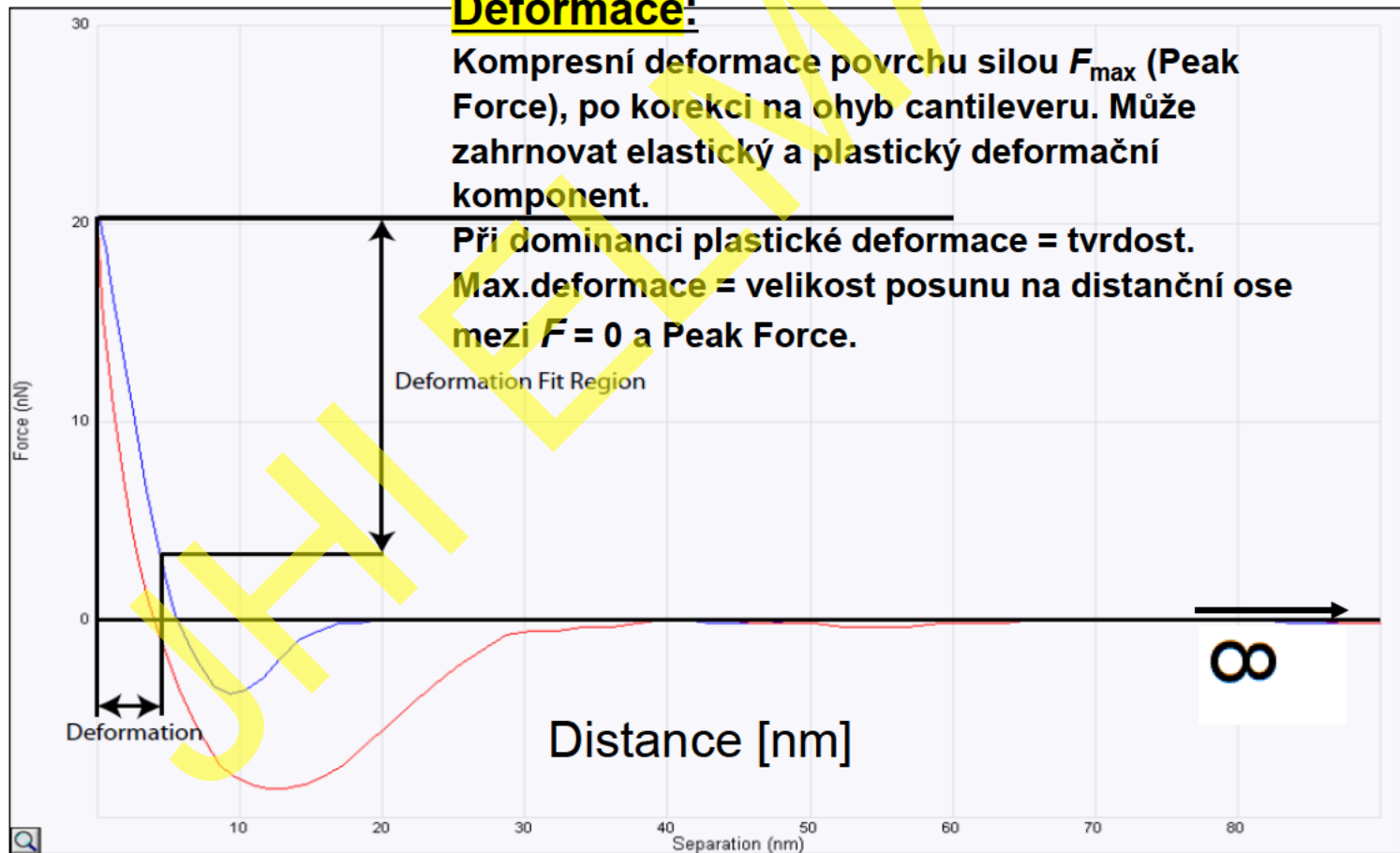
Figure 2.5j Deformation

Deformace:

Kompresní deformace povrchu silou $F_{\max}$ (Peak Force), po korekci na ohyb cantileveru. Může zahrnovat elastický a plastický deformační komponent.

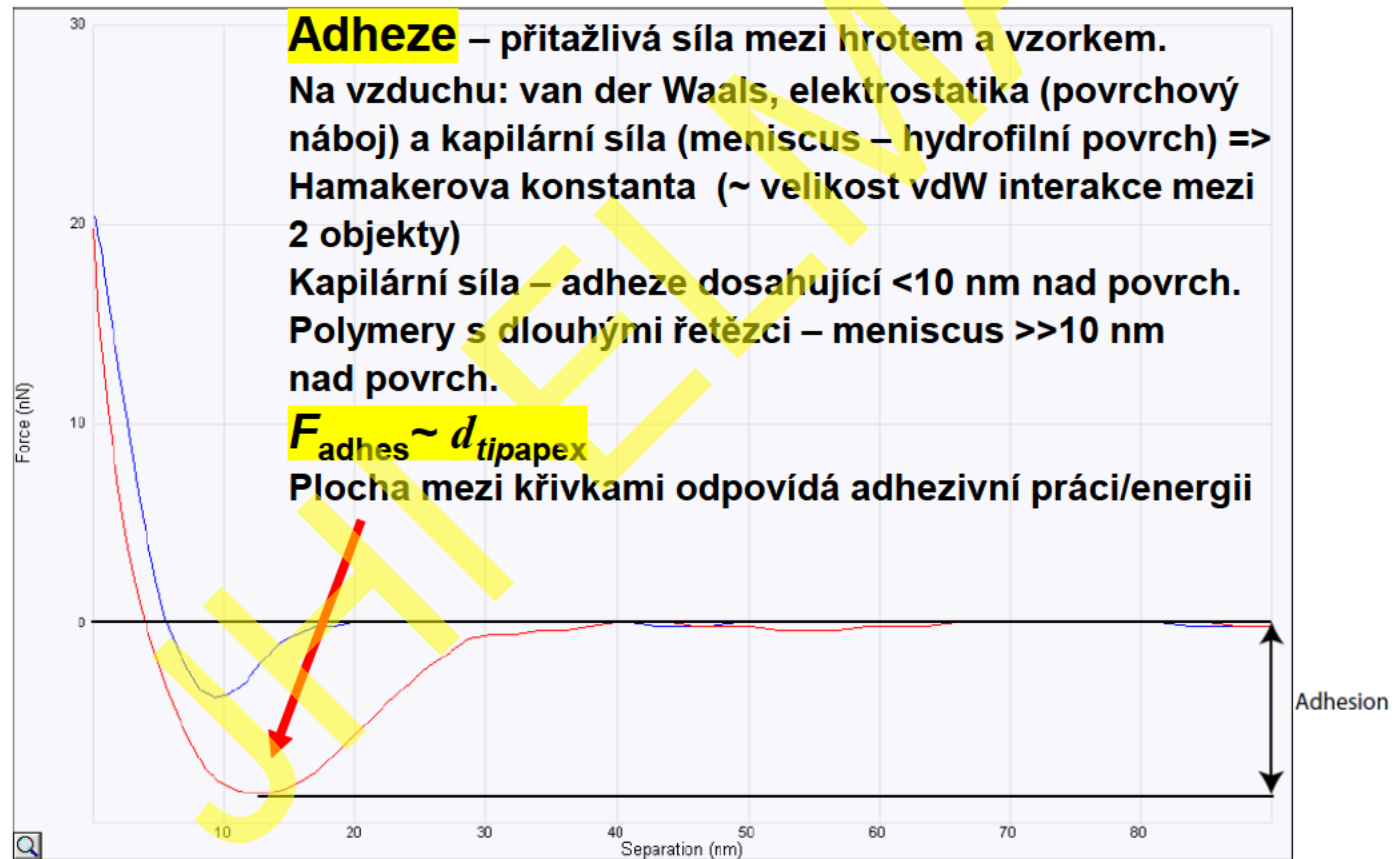
Při dominanci plastické deformace = tvrdost.

Max.deformace = velikost posunu na distanční ose mezi $F = 0$ a Peak Force.

AFM PFQNM – interpretace oblastí silové křivky: Adheze

Figure 2.5c Adhesion on a PS+LDPE blend

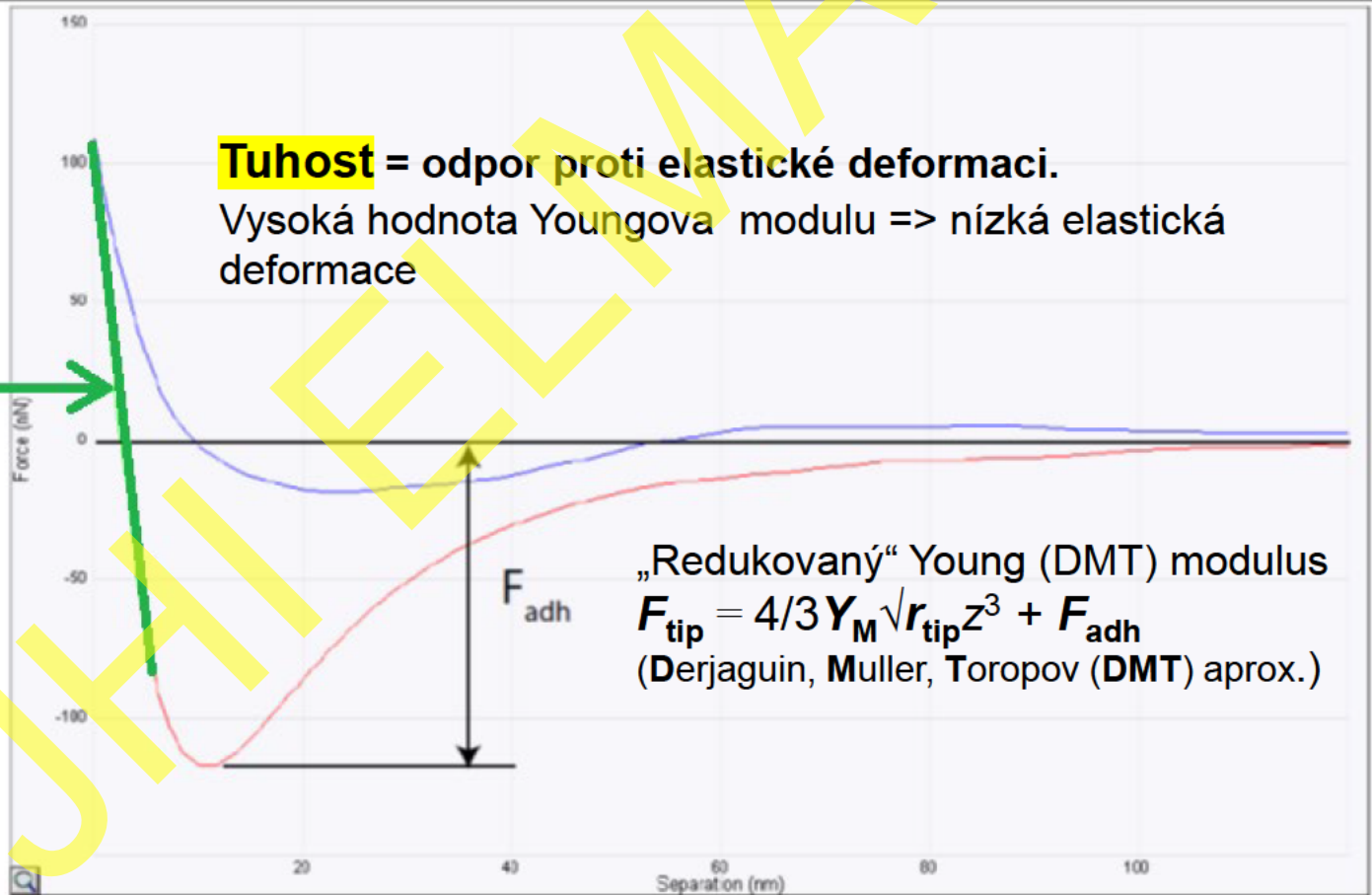

AFM PFQNM –interpretace oblastí silové křivky: Tuhost (Y_M /DMT)

Tuhost = odpor proti elastické deformaci.

Vysoká hodnota Youngova modulu => nízká elastická deformace

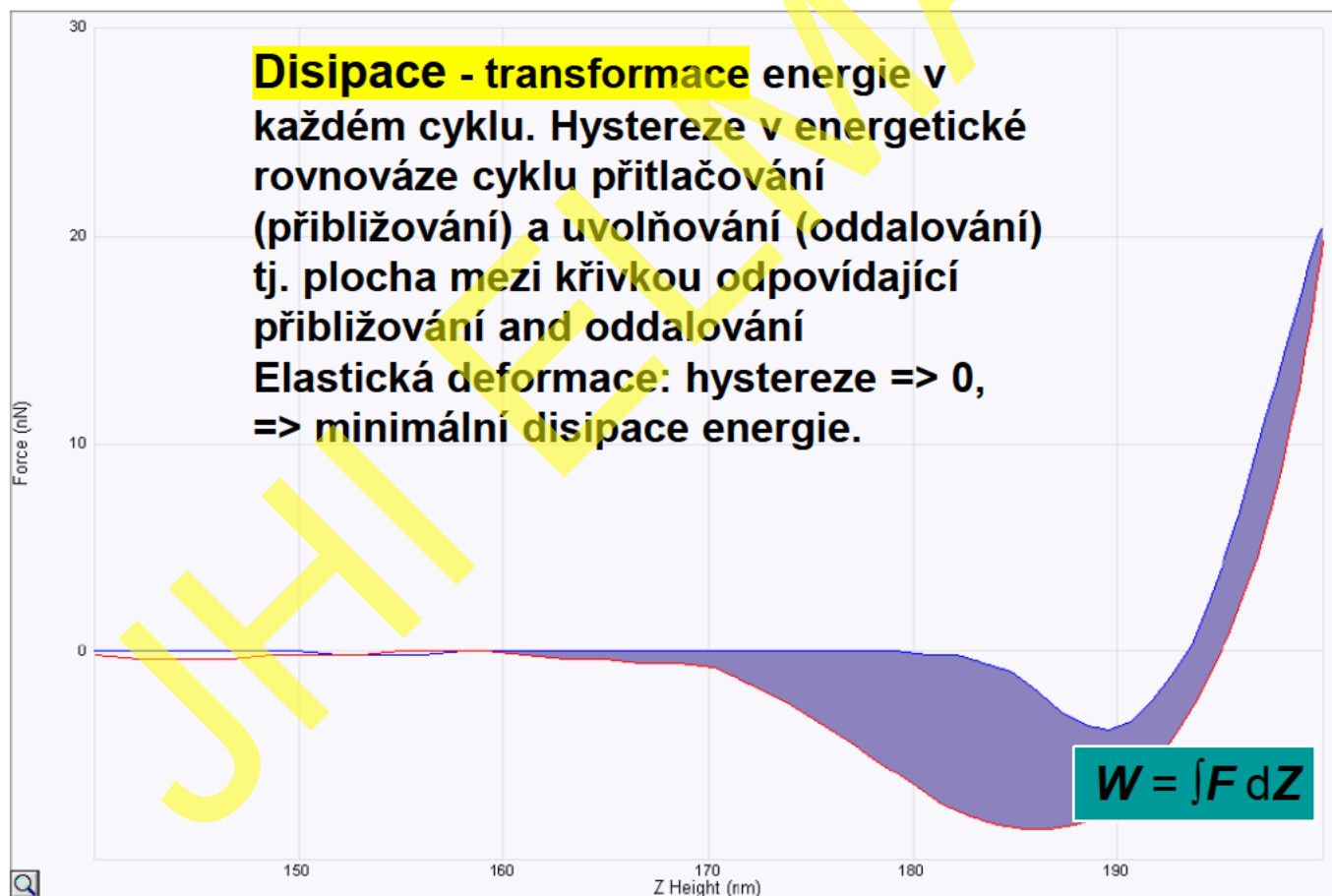
DMT modulus
fit region

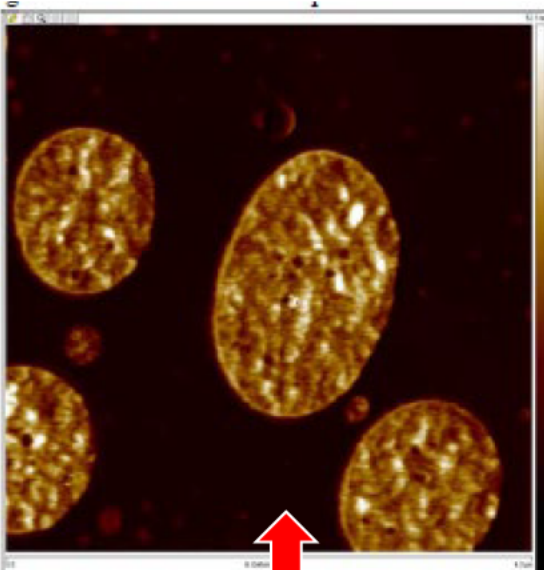

„Redukovaný“ Young (DMT) modulus
 $F_{tip} = 4/3 Y_M \sqrt{r_{tip}} z^3 + F_{adh}$
(Derjaguin, Muller, Toropov (DMT) aprox.)

AFM PFQNM – interpretace oblastí silové křivky: Disipace

Figure 2.5h Dissipation (shaded area) in a polystyrene (PS) and Low-density polyethylene (LPDE) blend

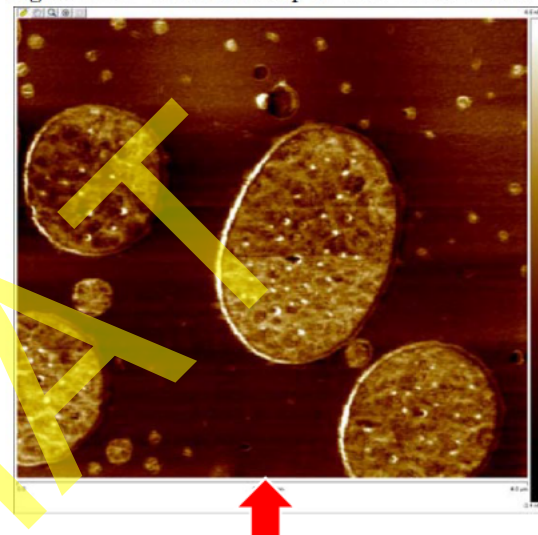

Kompozit PS/LDPE
($Y_{PS} \sim 3 \text{ GPa} / Y_{LDPE} \sim 0.3 \text{ GPa}$)

AFM PFQNM -
interpretace
silové křivky

Figure 2.5d Adhesion map of a PS+LDPE blend

Deformace

Dissipace

Adheze

Tuhost (Y_M , DMT-approx.)

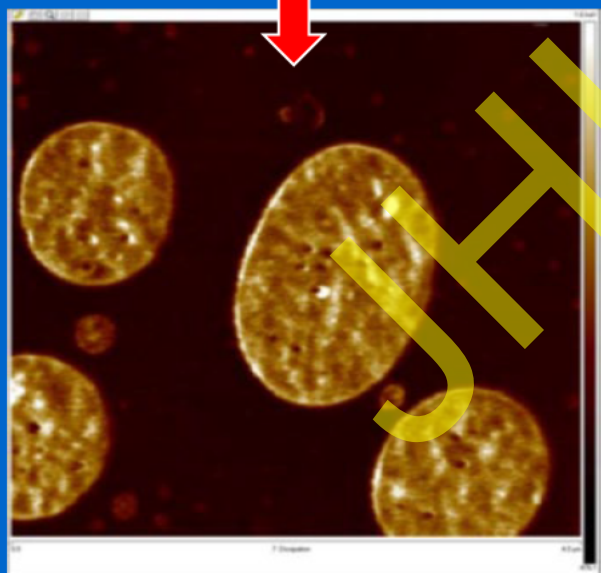
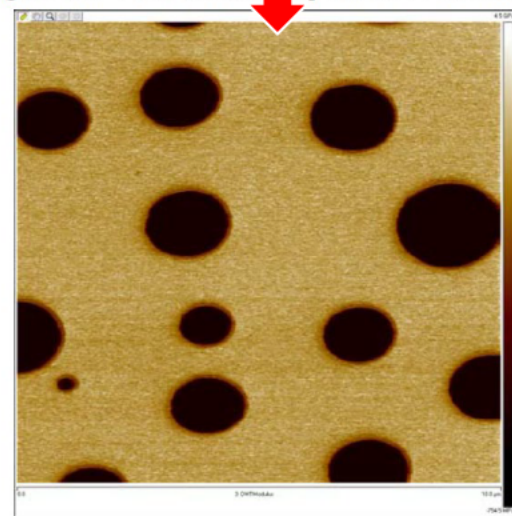
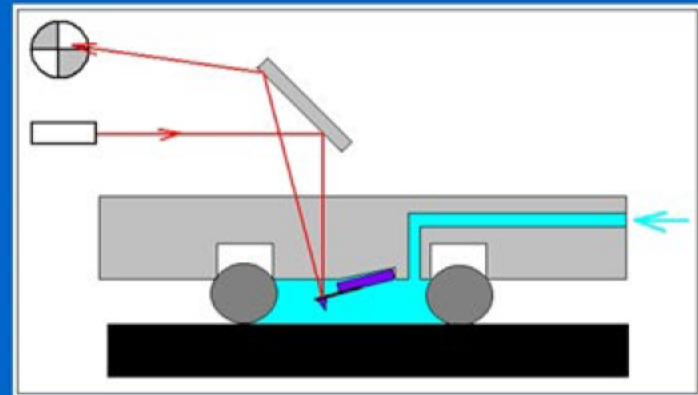
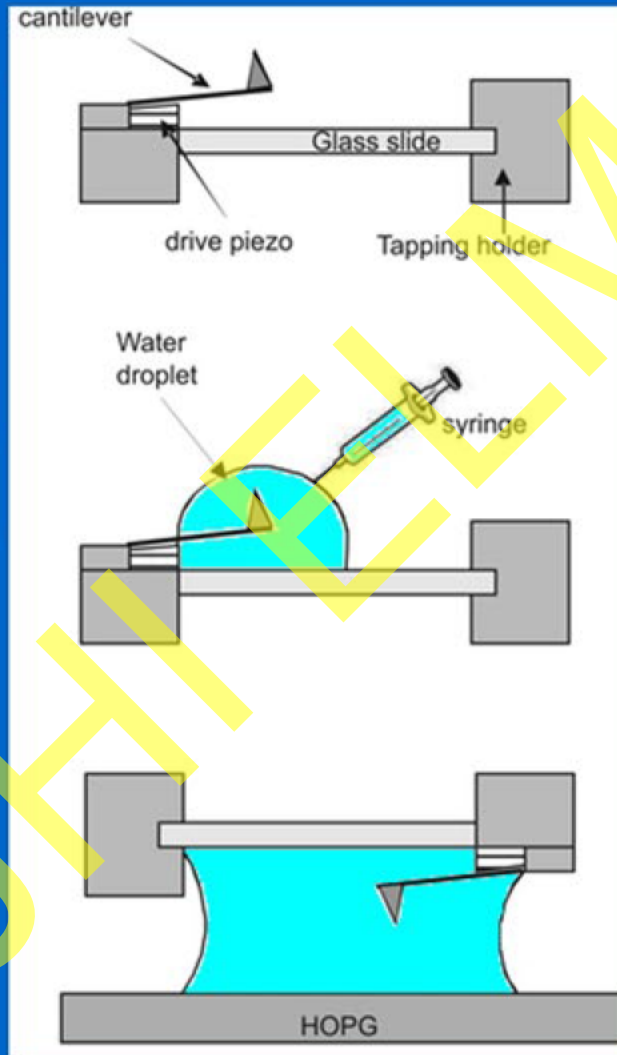
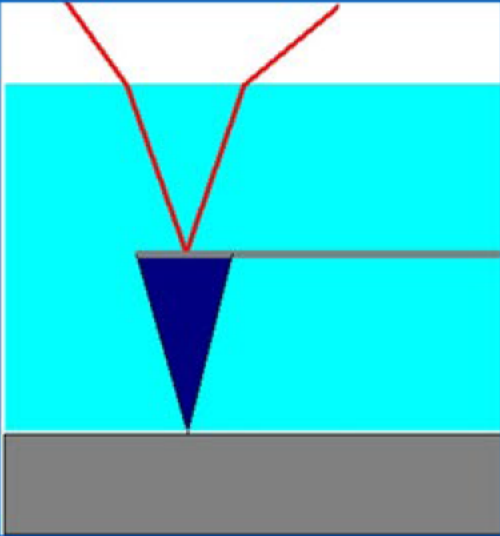

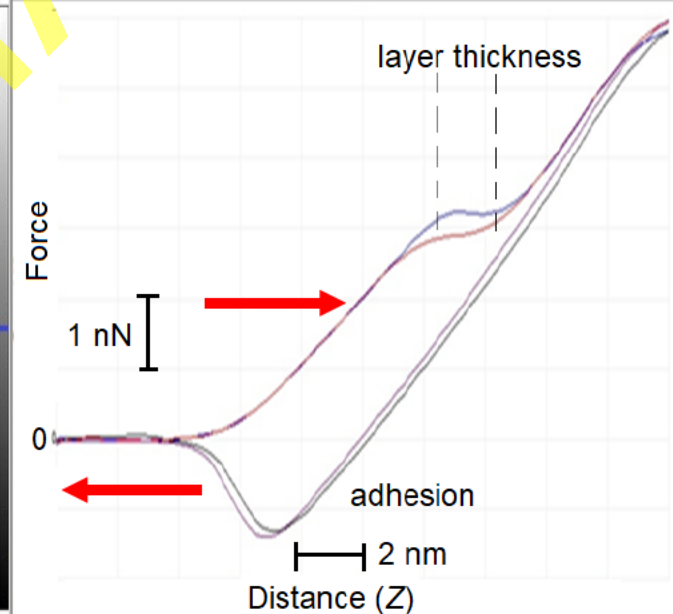
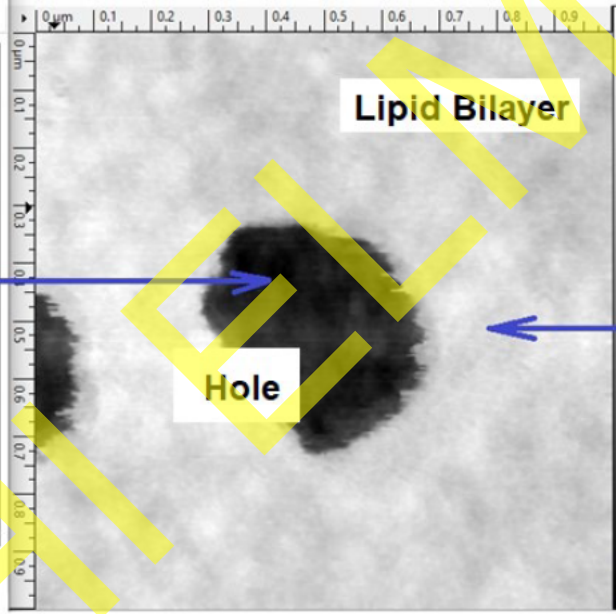
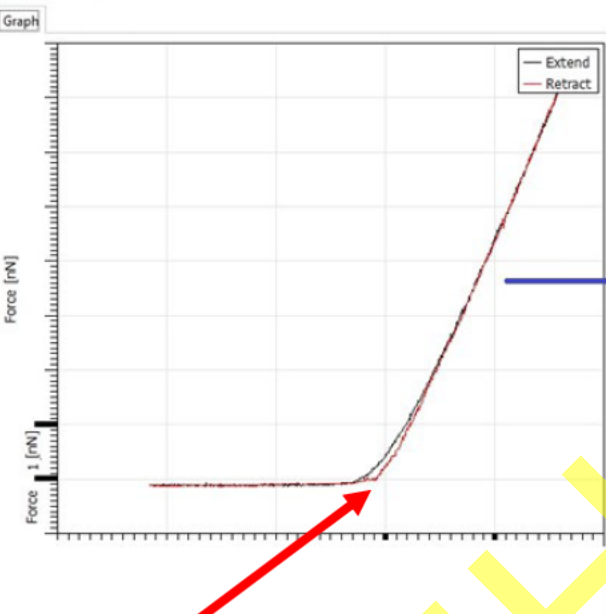
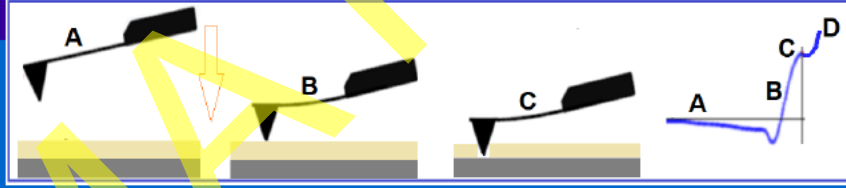
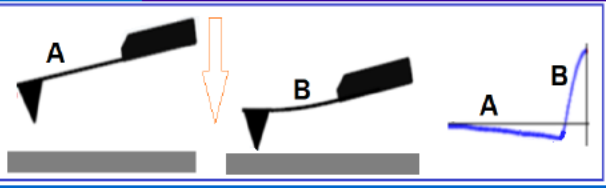
Figure 2.5b DMT Modulus map of a PS+LDPE blend

AFM v kapalinách

AFM PFQNM - interpretace oblastí silové křivky: Měření tloušťky měkkých vrstev

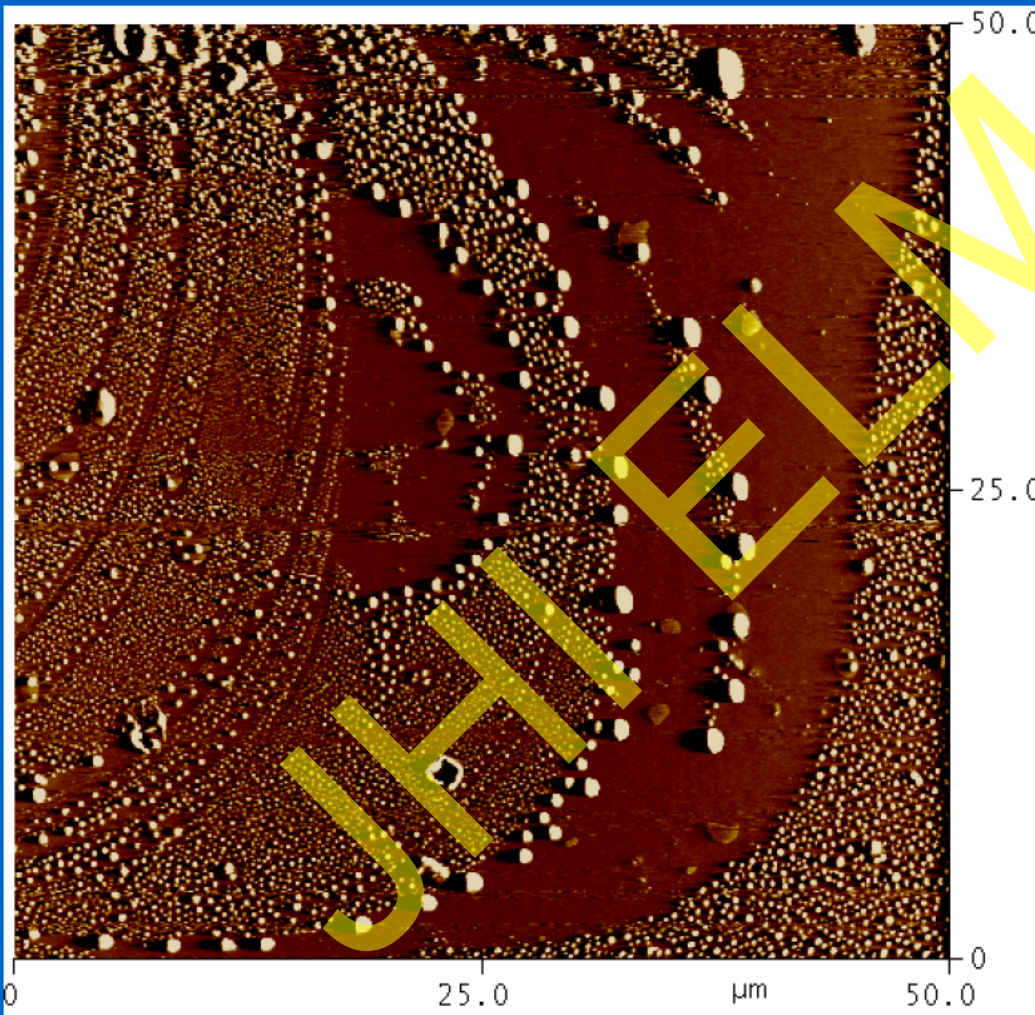

Žádná adheze na čistém Si-waferu (ve vodě)

Lipidová dvojvrstva (LBL) na Si-waferu ve vodním prostředí – prodleva na stoupající části silové křivky=>kompresce dvojvrstvy, odpor při průniku do dvojvrstvy (PFQNM)

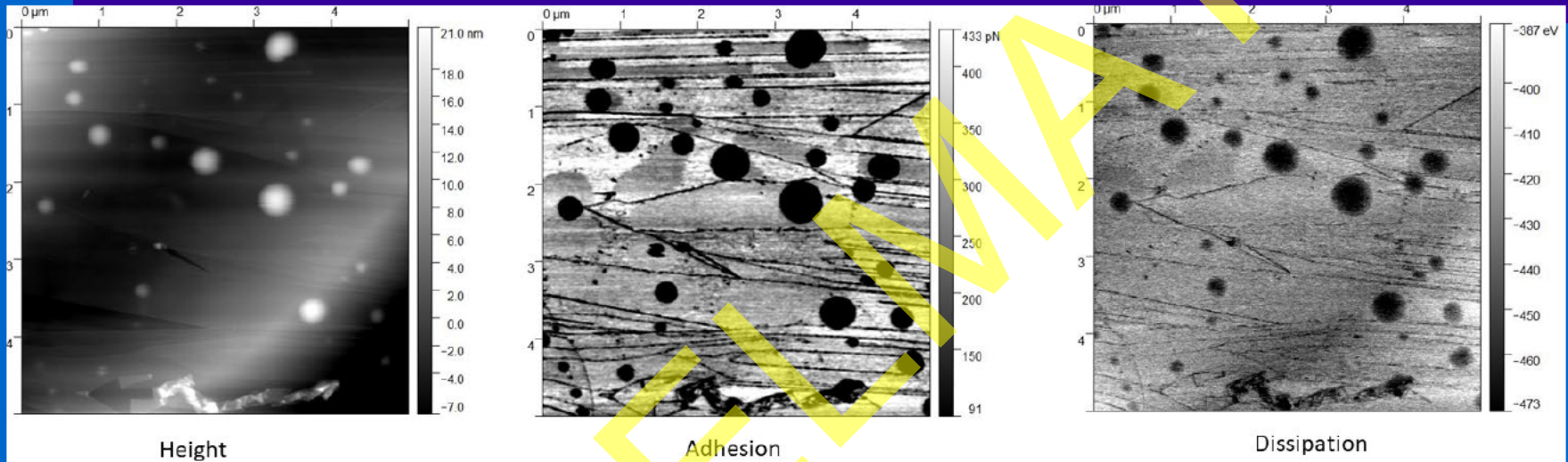
Ref.: Lopez Mora study on LBL

AFM zobrazení “nehmotných” nano-objektů: Plynové nanobubliny na ponořených površích

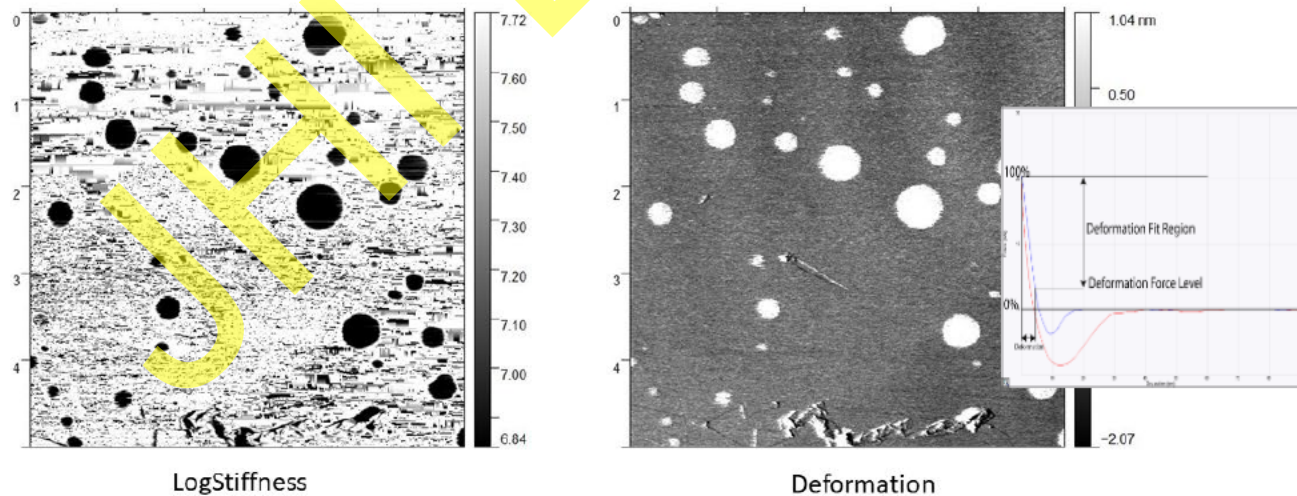

In-situ AFM *tapping*, zobrazení v amplitudovém režimu nanobublin na povrchu HOPG ponořeném ve vodě (Hydrofilizovaný hrot a cantilever).

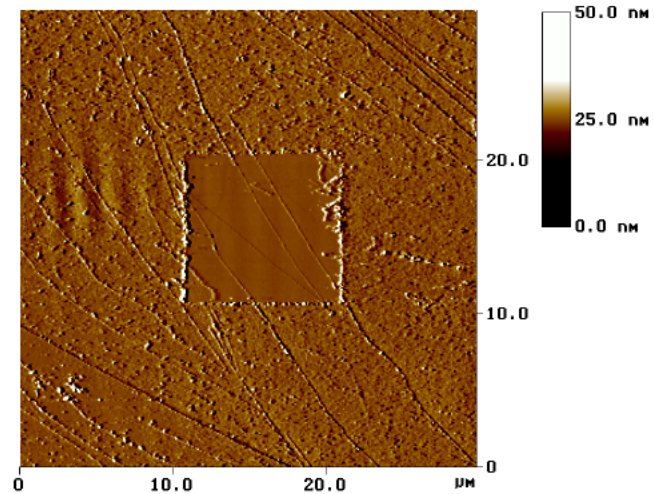
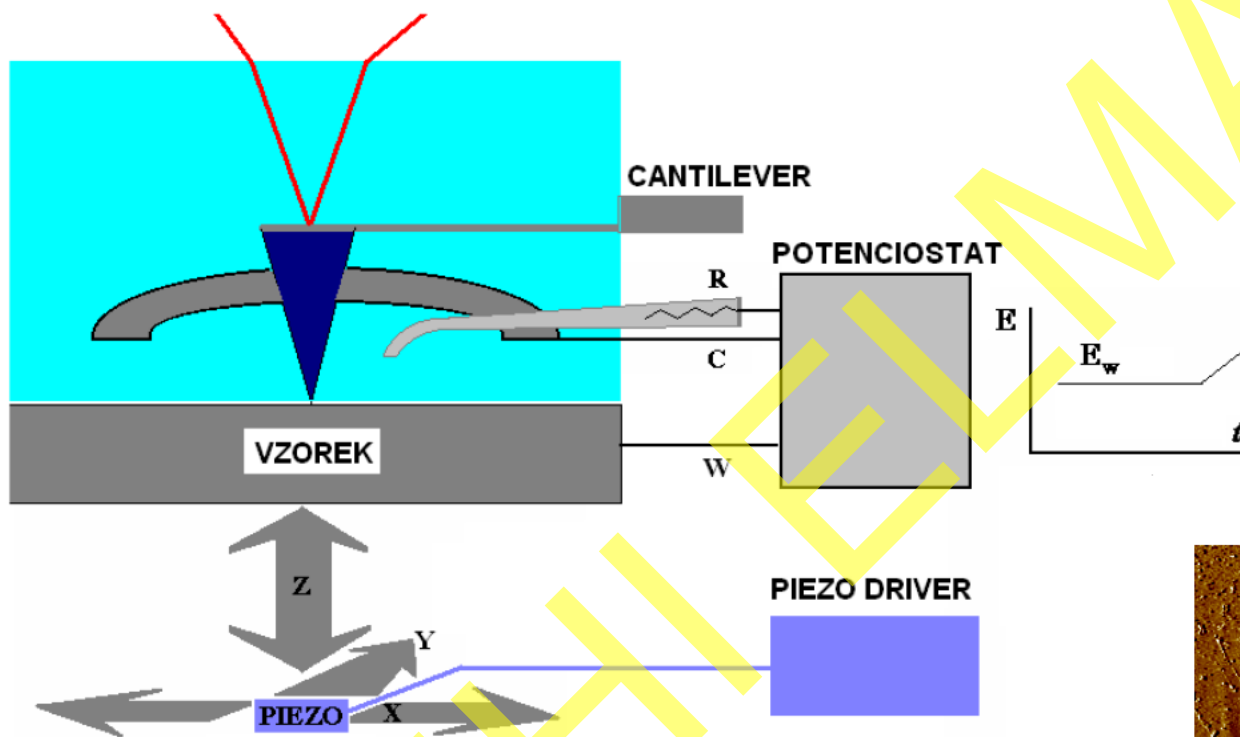
AFM-PFQNM - interpretace oblastí silové křivky: Identifikace povrchových plynových nanodomén

Plynné nanodomény na povrchu ponořeném ve vodě (hydrofilizovaný hrot)

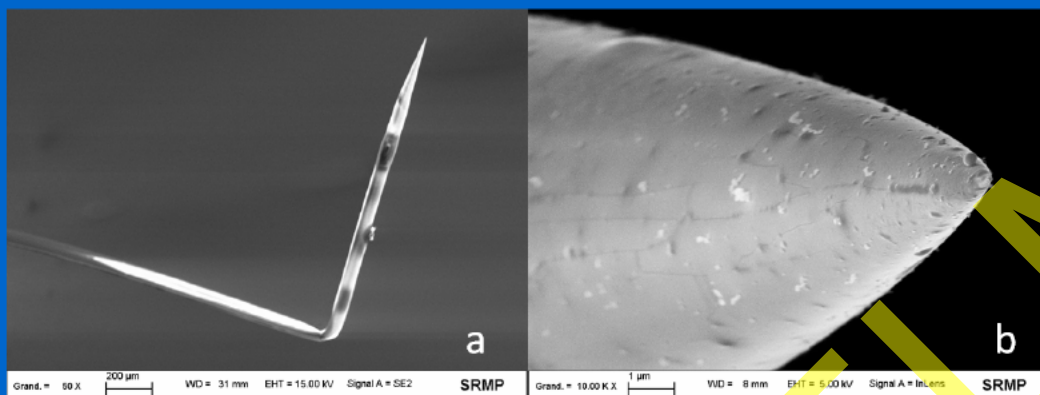

In-situ AFM zobrazení v elektrochemickém experimentu

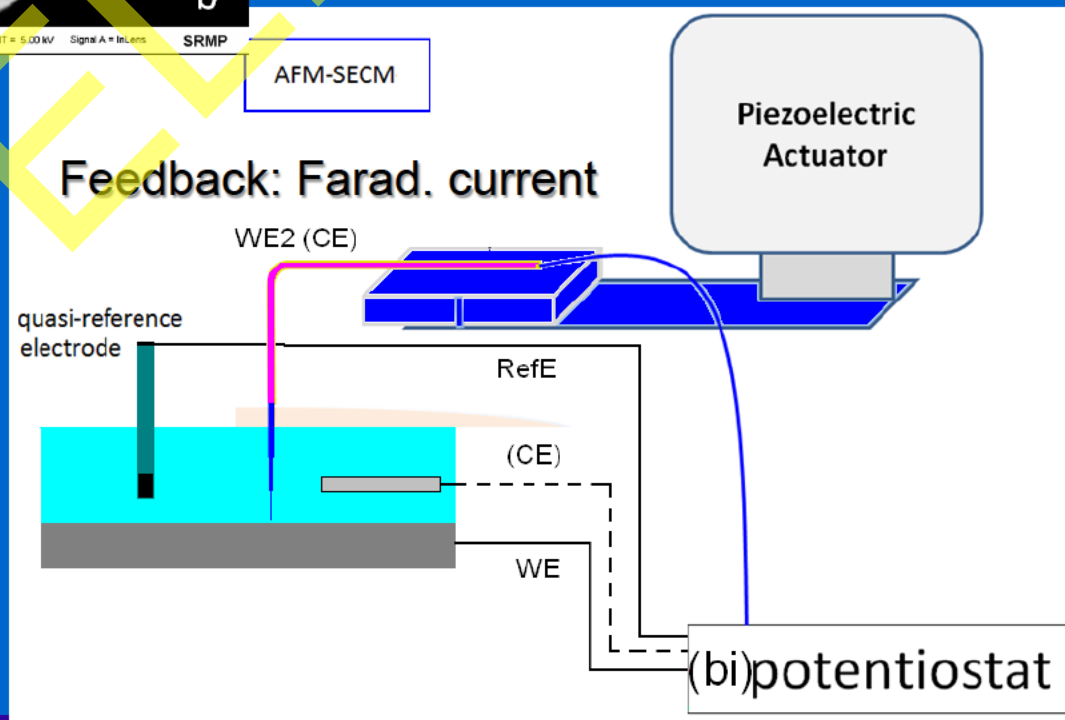

Cu deposit on HOPG basal plane removed by SPM tip

AFM ve Skenující Elektrochemické Mikroskopii (SECM)

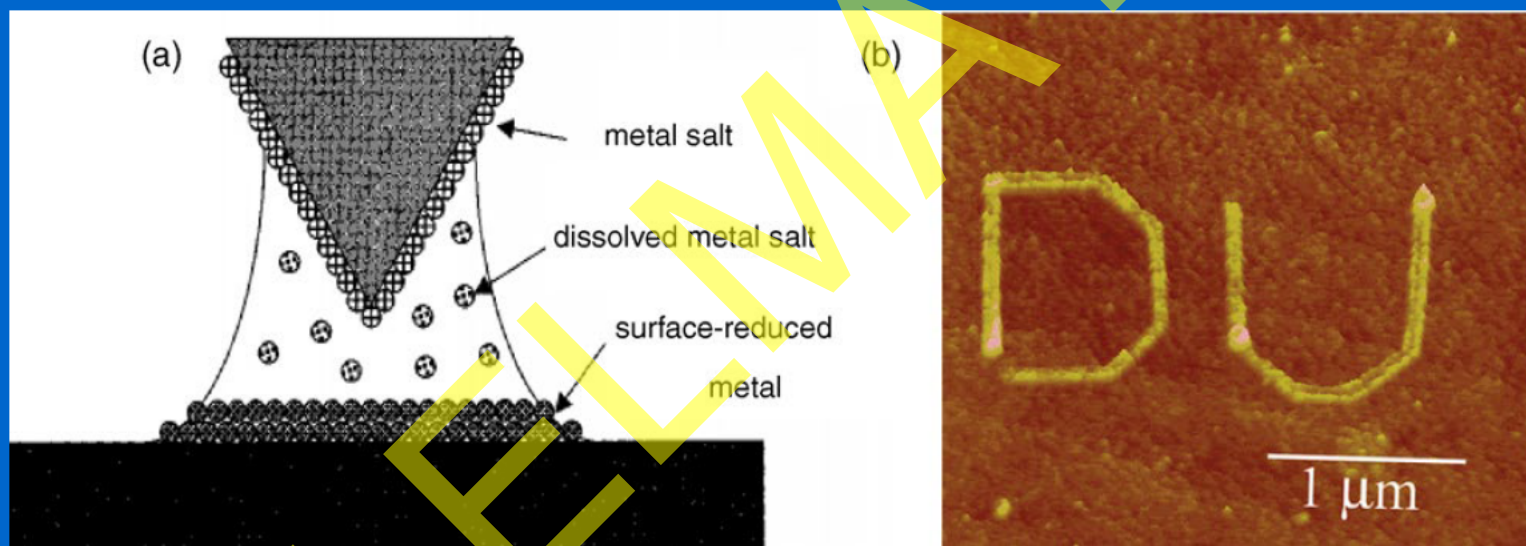

AFM-SECM hrot/elektroda izolovaná elektroforetickým povlakem, hrot $r \sim 130$ nm

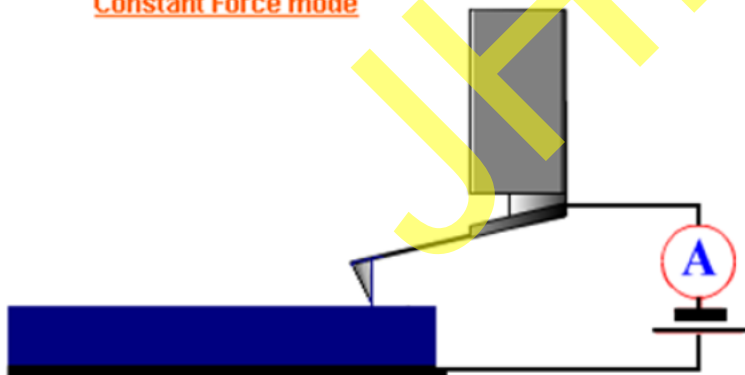
AFM v elektrolitografii

elektrodepozice kovu z kapky roztoku jeho soli pomocí hrotu AFM

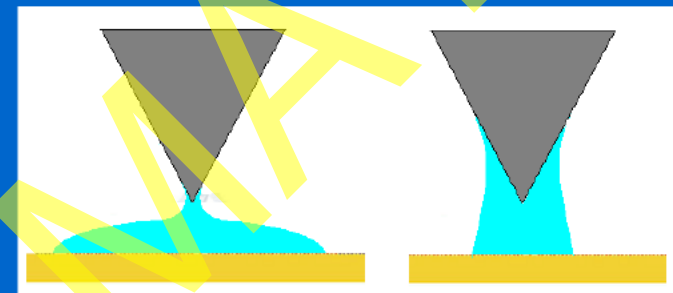
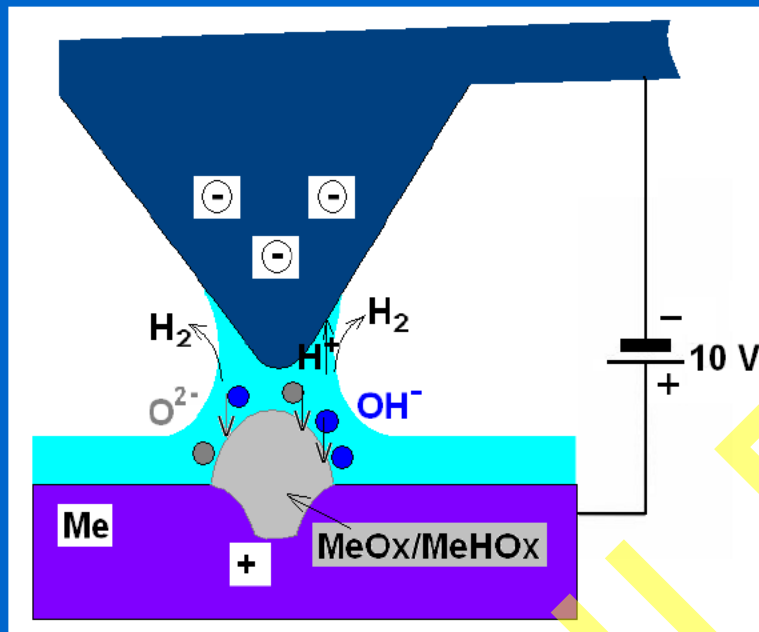

Au elektrodepozice: konverze Au(III) (inkoust) $\Rightarrow$ Au(0)
2-elektrodový systém

Constant Force mode

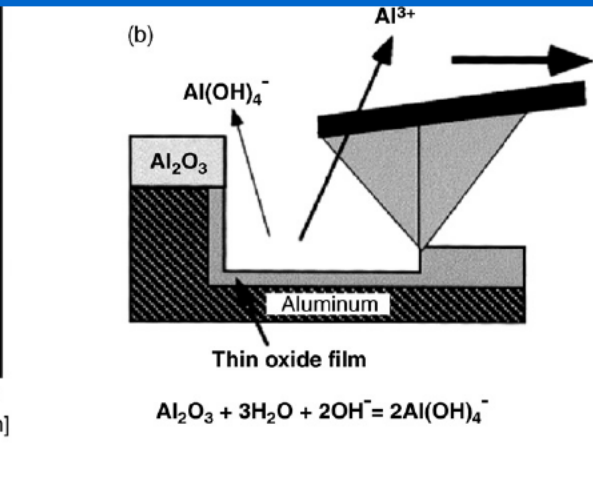
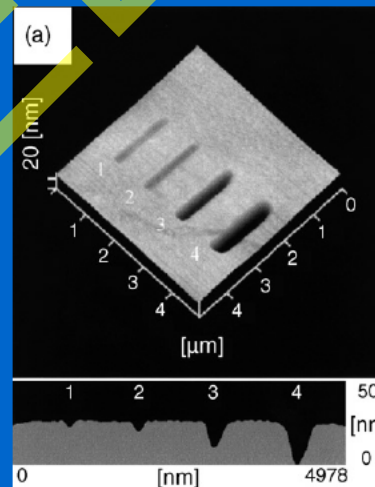
ECAFM/litografie: lokální elektrochemická depozice/rozpuštění vrstev oxidu pomocí hrotu AFM

Meniscus vody na hydrofilním a hydrofobním substrátu

Intenzita pole $10^7 \text{ V/cm} \Rightarrow$
 Disociace $\text{H}_2\text{O} \Rightarrow \text{OH}^- + \text{H}^+$

2-elektrodový systém

AFM – Semikontaktní režim (tapping)

Akustic./mgt. buzení
oscilací cantileveru

Mechanický oscilátor
oscilace v rezonanci

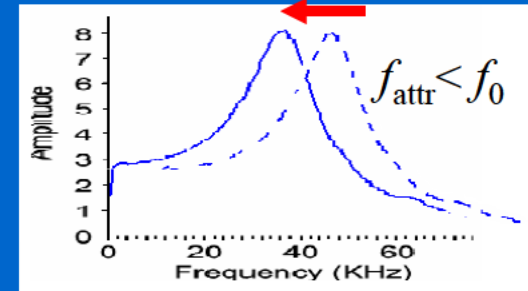
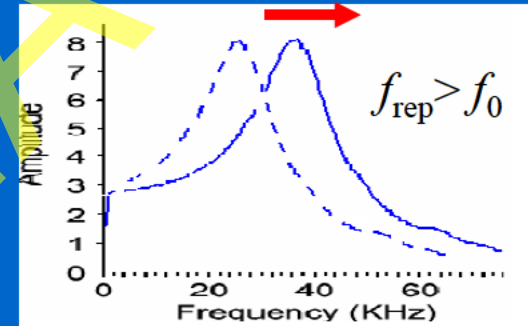
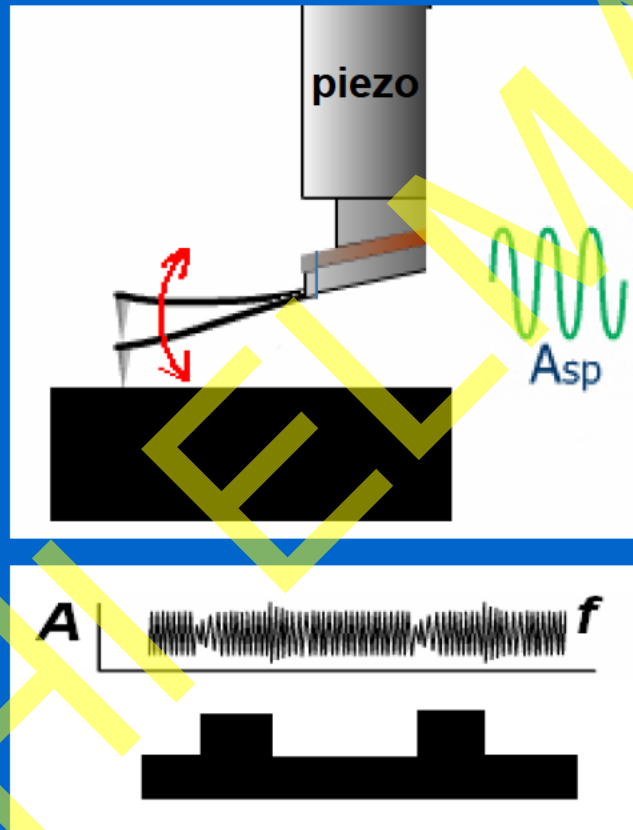
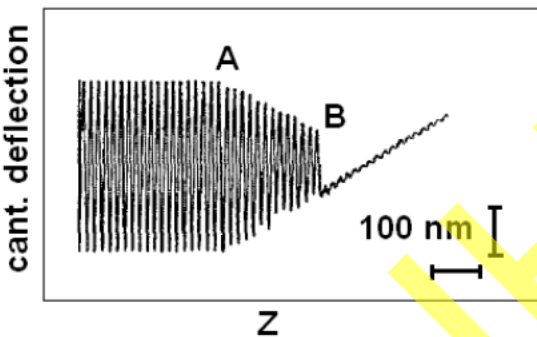
vstupní parametry:

f_{rez} A_{sp} (~ 20 nm)

Výstup:

A , Δf , $\Delta\theta$, d (deflex.)

"V" cantilever ($k = 0.58$ N/m)

$$m \frac{d^2 z}{dt^2} = -kz - (m\omega_0/Q) \frac{dz}{dt} + F_{tip-sample} + F_{drive} \cos \omega t$$

Hook

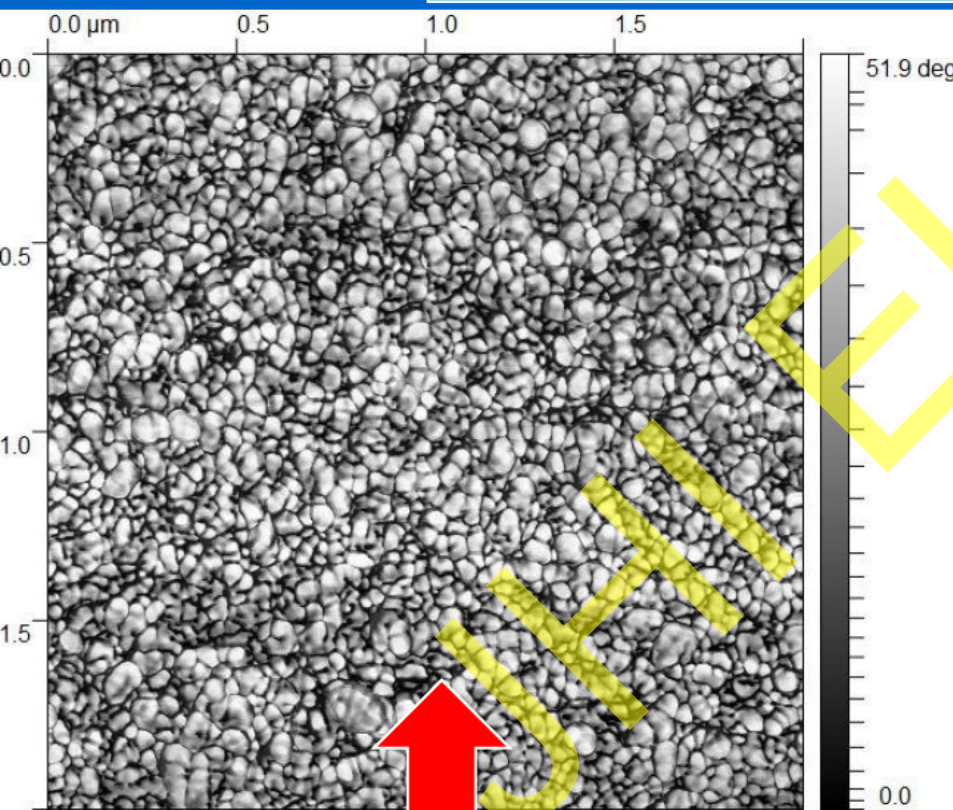
Disipace
(tlumení)

Interakce
hrot-vzorek

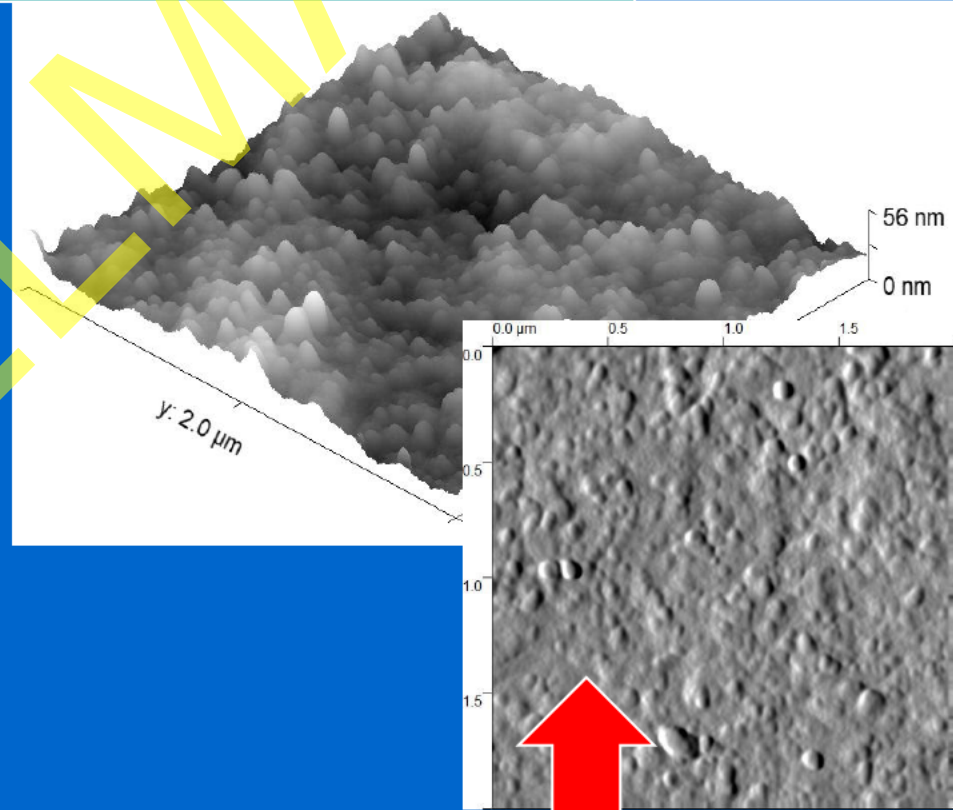
$$\omega_0 = \sqrt{k/m}$$

Semikontaktní režim (tapping) - fázové zobrazení

Zdůrazňuje hranice (nano)struktur s minimálním ovlivněním výškovými fluktuacemi

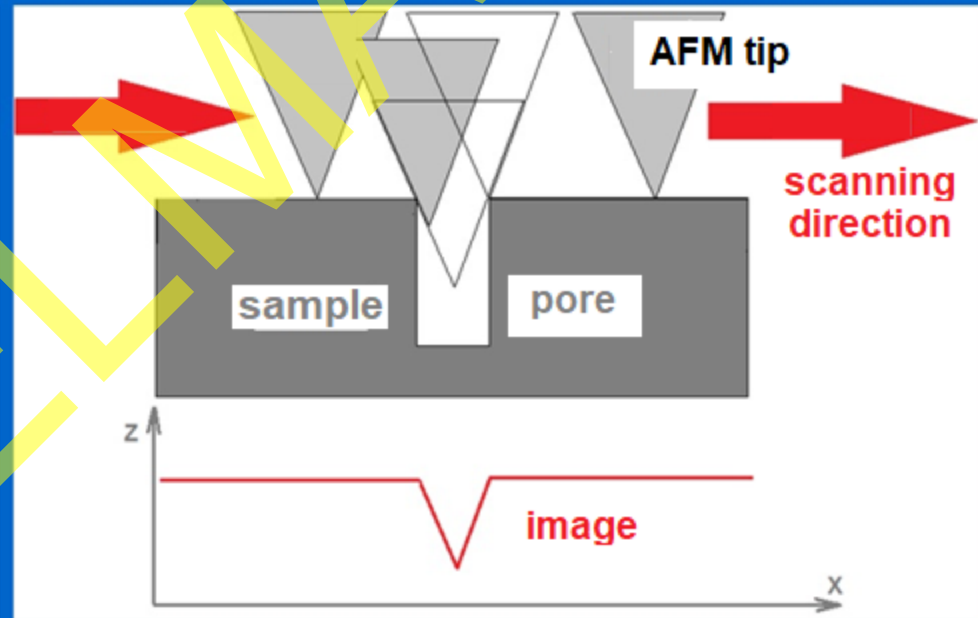
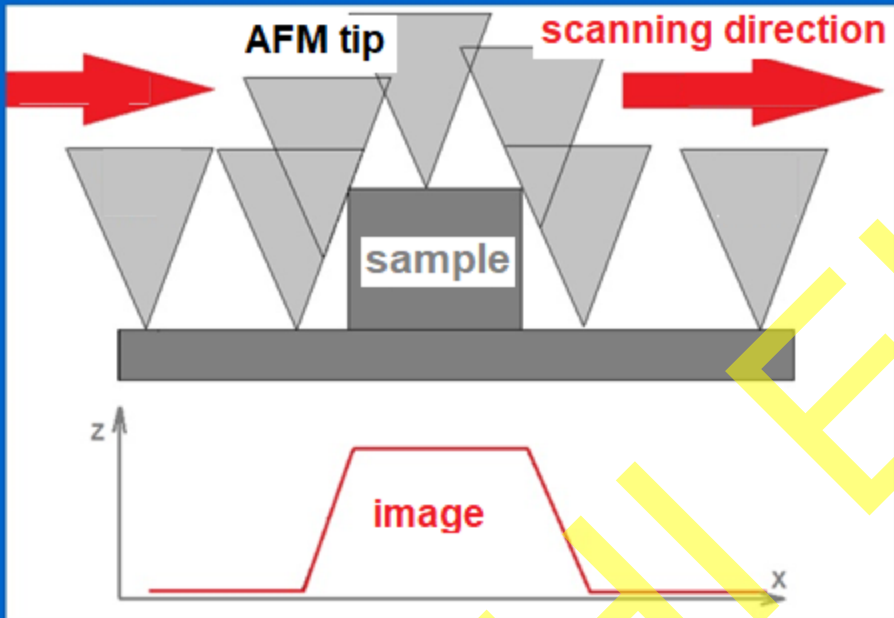

Nanozrna ZrO_2 zobrazená AFM v tapping-fázovém režimu

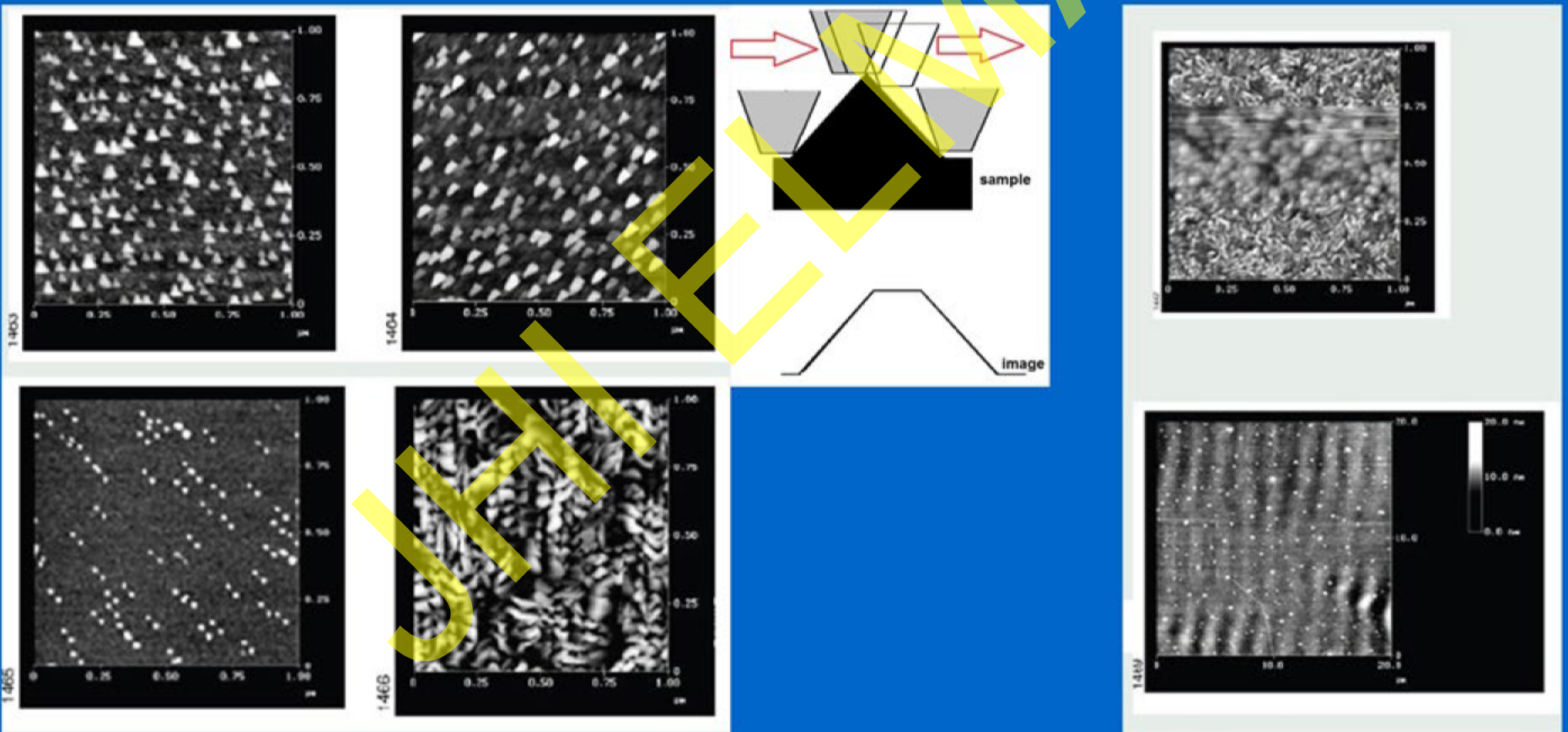

Identická oblast zobrazená v 3D topografii a v amplitudovém režimu (pohled v ploše)

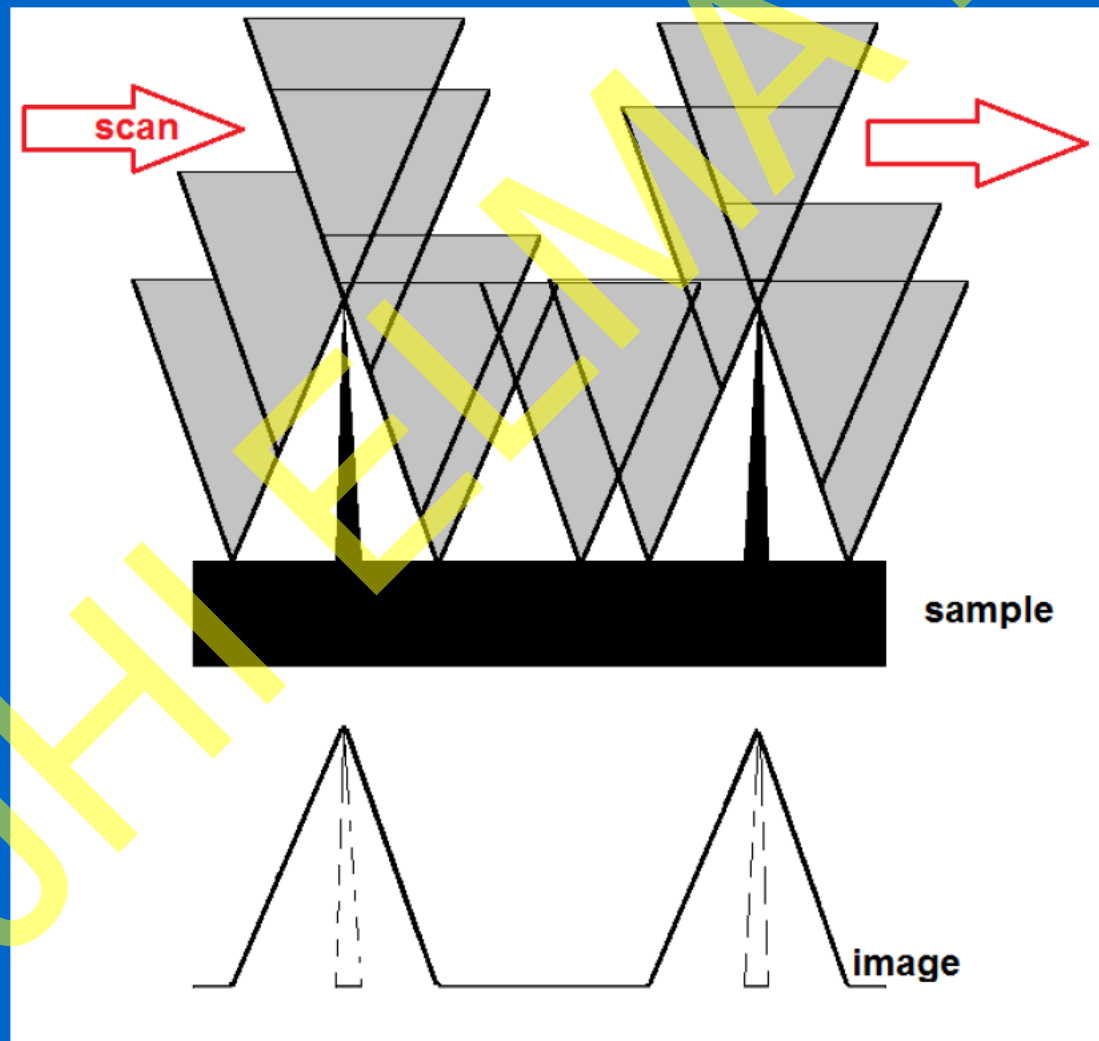
AFM artefakty

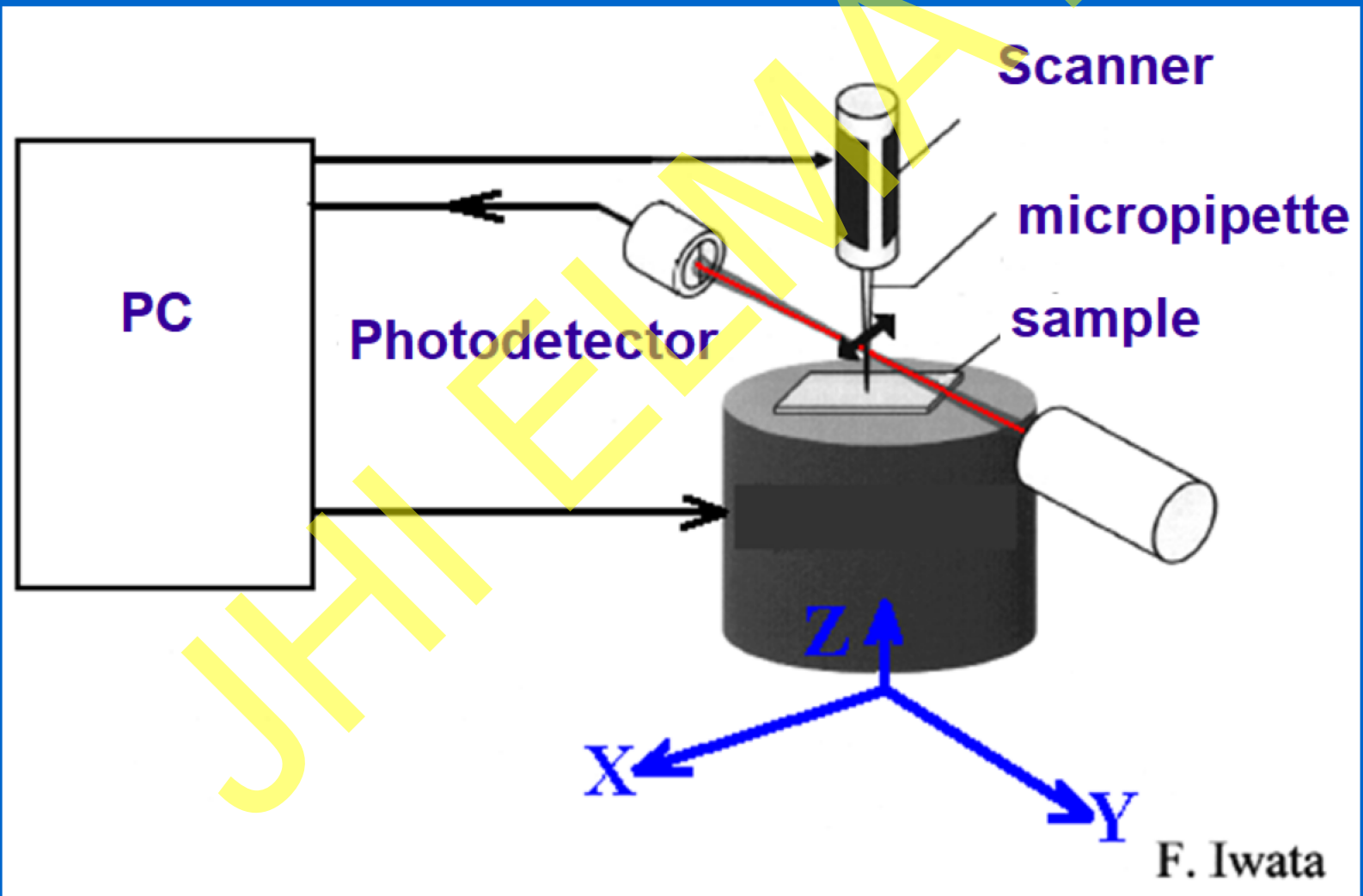
AFM artefakty

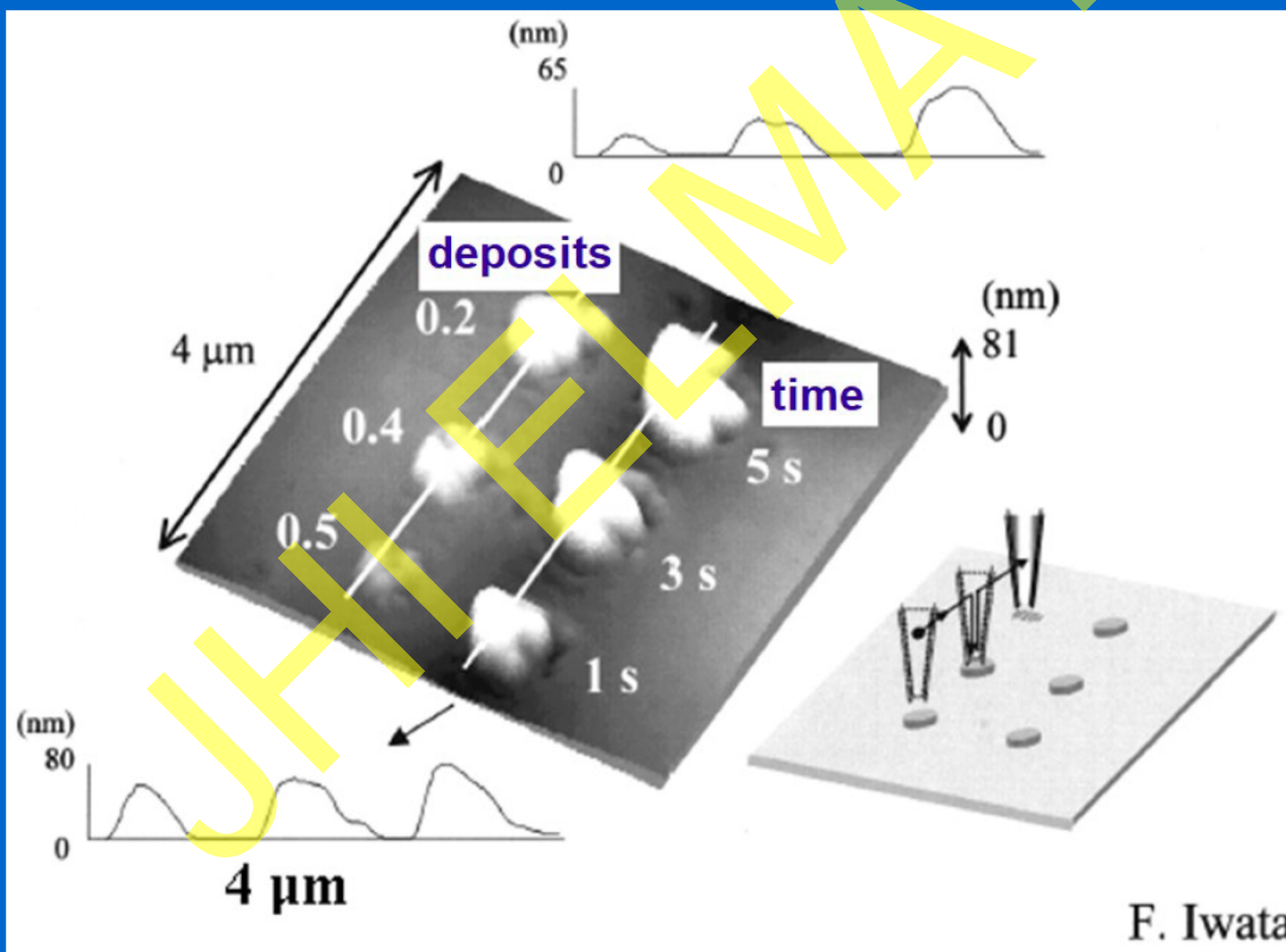
AFM artefakty: Zobrazení AFM hrotu

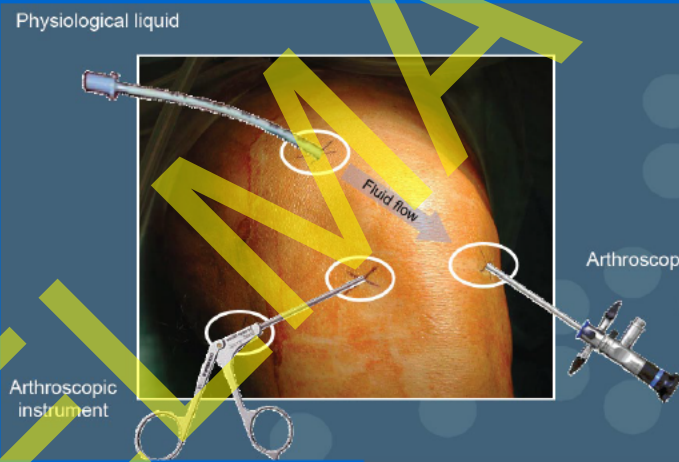
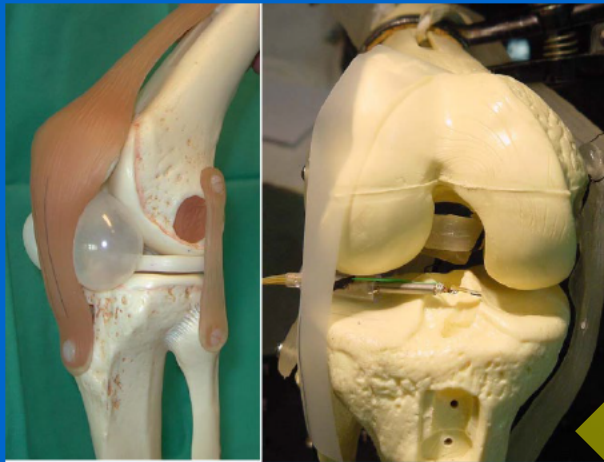
Speciality: Duální funkce mikropipety: AFM skenující hrot a mikrodávkoč

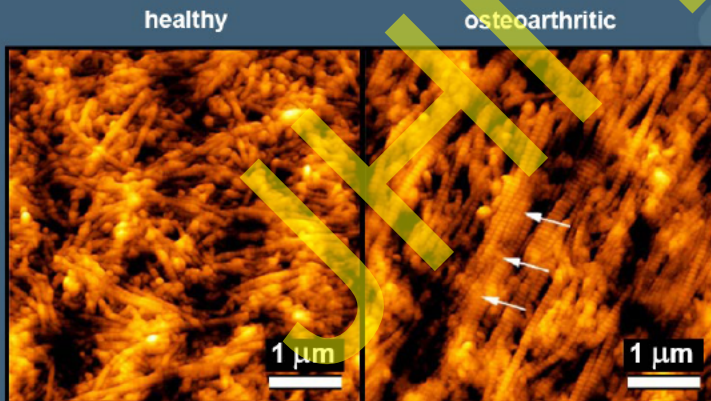
AFM nano-litografie a zobrazení skenující mikropipetou

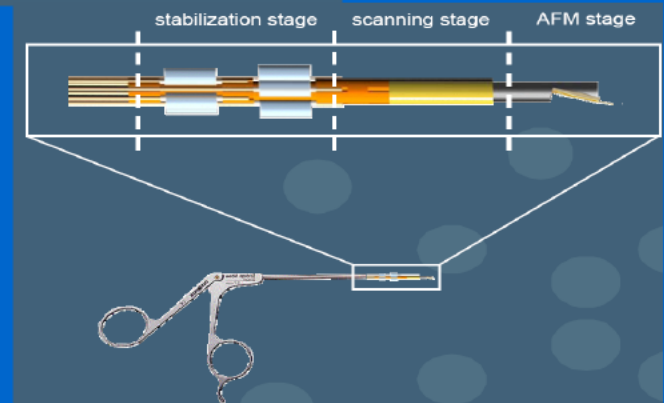
AFM *in vivo* – skenující endoskop

Diagnosing cartilage diseases at an early stage

M. Stolz *et al.*, *Biophys. J.* 2004; 86 3269-3283

Institute of Microtechnology
University of Neuchâtel

R. Imer
T. Akiyama
N.F. de Rooij
U. Staufier

M.E. Müller Institute (MSB)
University of Basel

M. Stolz
U. Aebi

Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského, ČAV,
Praha 8, Dolejškova 3
Odd. Elektrochemických materiálů

<http://www.jh-inst.cas.cz/~janda>
pavel.janda@jh-inst.cas.cz

JHHI ELMAT

